

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็ก และ
เยาวชนปกาเกอะญอ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

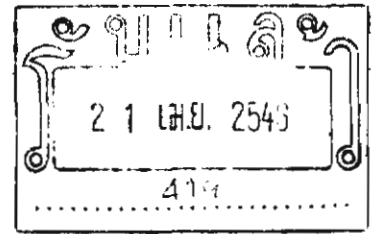
นางวิไลวรรณ ศรีทชาธรรม

นายชูชัย ศรีทชาธรรม

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

มีนาคม 2546

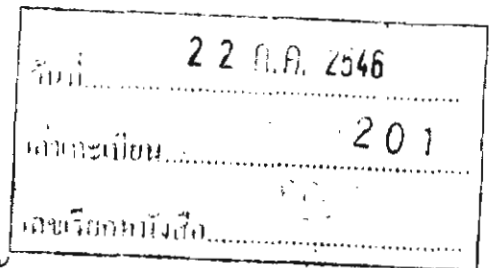
รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

การพัฒนาระบบการเรียนรู้ของเด็ก และ
เยาวชนปกาเกอะญอ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

โดย

นางวิไลวรรณ ศรีทชาธรรม

นายชูชัย ศรีทชาธรรม

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานภาค

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2546
มูลนิธิกองทุนการศึกษา
เลขที่ 17-21 ถนนพหลโยธิน แขวงสามเสนใน
จ. กรุงเทพฯ 10400
โทร. 298-0155 โทรสาร 298-0476
Home page : <http://www.ncl.or.th>
E-mail : info@ncl.or.th

ห้องส.

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อ

บทที่ 1 บทนำ

1. หลักการและเหตุผล	1
2. คำถามวิจัย	8
3. วัตถุประสงค์	8
4. ขอบเขตการวิจัย	8
5. ระยะเวลาดำเนินการ	9
6. แนวทางการดำเนินงาน	9
7. งบประมาณ	9
8. สิ่งที่คาดว่าจะเกิด	9
9. ผู้ที่จะใช้ผลงาน / รายชื่อผู้ร่วมงานวิจัย	10

บทที่ 2 ทบทวนข้อมูลการจัดกระบวนการเรียนรู้กลุ่มเด็กและเยาวชนในช่วงที่ผ่านมา

1. บ้านแม่หลุยหลวง	11
2. บ้านท่าเรือ	12
3. บ้านแม่เงา	13
4. บ้านบ้านอุมดา	13
5. บ้านแม่อกกลาน	14
สรุปกิจกรรมที่ผ่านมา	15
บันทึกความคิดของเด็กและเยาวชน ปกาเกอญอ	16

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

3.1 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย	19
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	19
3.3 ประชากรเป้าหมายและทีมวิจัย	19
3.4 แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล	21
3.5 กระบวนการศึกษาวิจัย	23

บทที่ 4 พื้นที่เป้าหมายและบริบทชุมชน	หน้า
4.1 บริบทชุมชนบ้านท่าเรือ	25
4.2 บริบทชุมชนบ้านแม่เงา	30
4.3 บริบทบ้านแม่หลุยหลวง	34
4.4 บริบทชุมชนบ้านอุมดา	38
4.5 บริบทชุมชนบ้านแม่ออกหลาน	42
บทที่ 5 การศึกษาสภาพปัญหา/ ภูมิปัญญาของชุมชน	
1. การสรุปบทเรียน ประสพการณ์ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็ก และเยาวชนปกาเกอะญอ กรณีบ้านแม่ออกหลาน / บ้านท่าเรือ	47
2. การพัฒนาศักยภาพทีมงานวิจัย	51
3. การสรุปวิเคราะห์ภูมิปัญญา และกระบวนการเสริมศักยภาพชุมชน	53
4. วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน	58
5. สรุปการจัดเก็บข้อมูลเพื่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ วิเคราะห์กิจกรรม / กำหนดแผนงานที่จะทดลองปฏิบัติในช่วงต่อไป	62
บทที่ 6 ปัจจัย เงื่อนไข และข้อจำกัดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กฯ	
1. บ้านแม่ออกหลาน	65
2. บ้านท่าเรือ	67
3. บ้านแม่หลุยหลวง	68
4. บ้านแม่เงา	69
5. บ้านอุมดา	70
บทที่ 7 สรุปรูปแบบวิธีการการ	
7.1 การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กเยาวชน	72
7.2 ผลกระทบในเชิงพัฒนา	78
7.3 สรุปผลการวิจัย	78
7.4 การวิเคราะห์ผลการศึกษาวิจัย	80
7.5 ปัญหาที่เป็นอุปสรรค	82
7.6 ข้อเสนอแนะ	83
ประวัตินักวิจัย	84

บทคัดย่อ

โครงการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ อำเภอสมเด็จ

กระบวนการวิจัย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ อำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นกระบวนการวิจัยที่ต้องการศึกษา ค้นหารูปแบบ วิธีการ หรือกระบวนการ ที่สามารถจะพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ เพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างเหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน โดยมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินการวิจัย คือ

๑. เพื่อร่วมกันค้นหาภูมิปัญญาดั้งเดิม และกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อร่วมกันทบทวนสถานการณ์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆในปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกาเกอะญอ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน

๓. เพื่อเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

โดยมีขอบเขตในการดำเนินการศึกษาวิจัย ๒ ส่วน คือ

๑. ในส่วนของพื้นที่ ซึ่งทำการศึกษากลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ในเขตพื้นที่ ๕ ชุมชน ๓ ตำบล ของอำเภอสมเด็จ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้แก่

- ชุมชนบ้านแม่อกหลาน ม.๕ ต.แม่คะตวน อ.สมเด็จ จำนวน ๔๐ คน
- ชุมชนบ้านอุมตา ม.๘ ต.แม่คะตวน อ.สมเด็จ จำนวน ๔๐ คน
- ชุมชนบ้านแม่หลยหลวง ม.๕ ต.แม่สวด อ.สมเด็จ จำนวน ๓๐ คน
- ชุมชนบ้านแม่เงา ม.๘ ต.แม่สวด อ.สมเด็จ จำนวน ๑๕ คน
- ชุมชนบ้านท่าเรือ ม.๘ ต.สมเด็จ อ.สมเด็จ จำนวน ๑๕ คน

๒. ในส่วนของเนื้อหา ซึ่งทำการศึกษาเกี่ยวกับ ประเด็นเนื้อหาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชน คือ

- ข้อมูลบริบทชุมชนในพื้นที่ศึกษา เช่น ประวัติหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิต ที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก

- การพัฒนาโดยส่วนต่างๆในชุมชนช่วงที่ผ่านมา และผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน ทั้งด้านบวกและด้านลบ

- โครงสร้างการจัดการทรัพยากรต่างๆในชุมชน

ในการดำเนินการวิจัย ได้แบ่งออกเป็นช่วง คือ

ในช่วง ๖ เดือนแรก จะทำการจัดเก็บ รวบรวม และวิเคราะห์ข้อมูลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ

และในช่วง ๖ เดือนหลัง ซึ่งเป็นช่วงที่ทำการทดลองปฏิบัติตามแนวทางที่ได้ในช่วง ๖ เดือนแรก ดำเนินการจัดกิจกรรมที่มีส่วนในการ พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ

และจากการดำเนินการวิจัยดังกล่าวทำให้เกิดผล ดังนี้คือ

๑. ได้รูปแบบ วิธีการ หรือกระบวนการที่ใช้ในการดำเนินการศึกษาวิจัย โดยใช้รูปแบบ คือ

๑.๑) การศึกษา ทำความเข้าใจสภาพบริบทชุมชนและพื้นฐานวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ของชุมชนปากเกราะญอ และสถานการณ์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยมีการจัดกิจกรรม ดังนี้คือ

๑. สรุปลอบตบเรียน ประสบการณ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน ในช่วงที่ผ่านมา

๒. พัฒนาศักยภาพทีมงานวิจัย

๓. สรุปลวิเคราะห์ภูมิปัญญาดั้งเดิม และกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมศักยภาพแก่

๔. วิเคราะห์สถานการณ์การเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปากเกราะญอ

๕. สรุปกิจกรรมการจัดเก็บข้อมูลเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ฯ และกำหนดแผนงานช่วงที่ ๒

๑.๒) การทดลองปฏิบัติ จัดกิจกรรมที่จะมีส่วนในการ **พัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปากเกราะญอ**

๒. ผลการศึกษาวิจัย

โดยสรุปผลจากการทดลองปฏิบัติ การจัดกิจกรรม ดังนี้คือ

๑.กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตชนเผ่า และวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตที่ดั่งตามแบบไทย

๒.กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วิถีการดำรงชีวิตในชุมชนชนบท และวิถีการดำรงชีวิตในชุมชนเมือง

๓.กิจกรรมการเรียนรู้ เสริมทักษะการดำรงชีวิตที่เหมาะสมในสังคม

๔.กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แนวทางการพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยการเน้นให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพบริบทชุมชน

๕.กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ / สิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม

๖.กิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

จากผลการศึกษา ในการทดลองจัดกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน ของกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งชุมชน พบว่าในช่วงที่มีการจัดกิจกรรม กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งชุมชน ต่างให้ความสนใจ และมีความตื่นตัวในการเข้าร่วมเรียนรู้ แต่หลังจากการจัดกิจกรรมผ่านไปสักระยะ กลุ่มที่ขาดความต่อเนื่อง หรือทั้งช่วงระยะเวลาที่ค่อนข้างห่าง ความสนใจ และความตื่นตัวจะเริ่มลดน้อยลง แต่กลุ่มที่มีการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง หรือค่อนข้างถี่ ความสนใจ และความตื่นตัวจะมีความต่อเนื่องเช่นกัน

ซึ่งหากจะสรุปจากผลการศึกษา ก็พอจะสรุปได้ว่า แม้กลุ่มเด็กและเยาวชนปากเกราะญอ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกล มีโอกาสในการรับรู้ หรือเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ น้อยกว่ากลุ่มเด็กและเยาวชนอื่นๆ ซึ่งอยู่ในสังคมเมืองที่มีโอกาสมากกว่า แต่กลุ่มเด็กและเยาวชนปากเกราะญอก็สามารถที่จะเรียนรู้เรื่องราวต่างๆ ได้เท่าเทียมกับกลุ่มเด็กและเยาวชนในสังคมเมืองได้เช่นกัน

บทที่ ๑

บทนำ

๑. หลักการและเหตุผล

๑.๑ ความเป็นมา

พื้นที่อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สูง ตั้งอยู่ในบริเวณเขตภูเขาซึ่งเป็นผืนป่าสลับซับซ้อน ประชากรประมาณร้อยละ ๘๕ เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง หรือ **ปกาเกอะญอ** โดยอาศัยตั้งชุมชนอยู่ภายในบริเวณพื้นที่ดังกล่าวมาแต่อดีตนับหลายชั่วอายุคน หลายๆชุมชนอาศัยอยู่ท่ามกลางป่าลึก ห่างไกลจากชุมชนในพื้นที่ราบค่อนข้างมาก ไม่มีเส้นทางรถยนต์สำหรับคมนาคมติดต่อ มีเพียงทางเดินเท้าที่ชาวบ้านใช้เป็นเส้นทางเดินสัญจรไปมาหาสู่กัน หลายชุมชนต้องใช้เวลาเดินทางกันเป็นวัน เพื่อลงมาติดต่อกับหน่วยงานราชการ หรือติดต่อกับชุมชนภายนอก

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน **ปกาเกอะญอ** เกือบจะทั้งหมด ใช้ชีวิตก่อตั้งชุมชนอาศัยอยู่ภายในบริเวณเขตภูเขา ซึ่งเป็นผืนป่าที่สลับซับซ้อน อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ แหล่งอาหารตามธรรมชาติ ผู้คนมีวิถีชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติ กินกับธรรมชาติ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอย่างแยกกันไม่ออก มีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่มีการหล่อหลอม สัมผัสมาจากสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ผสมผสานกับความเป็นไปในวิถีชีวิตของผู้คนชนเผ่า **ปกาเกอะญอ** ถือเป็นชนเผ่าที่มี ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของตนเอง มีความโดดเด่นเข้มแข็งมากชนเผ่าหนึ่ง ซึ่งโดยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ของผู้คน **ปกาเกอะญอ** ที่มีความละเอียดอ่อนลึกซึ้งนั้น หากบุคคลภายนอกโดยทั่วไป ไม่ได้มีการศึกษา หรือไม่ได้มีการเรียนรู้ที่จะทำความเข้าใจอย่างจริงจังแล้ว ก็จะไม่สามารถเข้าใจ หรือรับรู้ถึงคุณค่าและความสำคัญของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ของผู้คน **ปกาเกอะญอ** อย่างแท้จริงได้

วิถีชีวิตความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ประเพณี ของผู้คน **ปกาเกอะญอ** เป็นสิ่งที่เปรียบเสมือนเป็นกรอบครอบครองที่พอเหมาะพอดี ที่มีความครอบคลุมวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คน ที่บอกให้ผู้คนของตนเองได้รับรู้ว่า เขาสามารถที่จะทำอะไร ? ได้หรือไม่ ? เพียงใด ? อย่างไร ? อาทิ อาจเห็นได้จากเรื่องของ **การเกิด** ที่เมื่อบ้านใดมีการคลอดลูก ส่วนใหญ่สามึงจะเป็นผู้ที่ทำคลอดให้กับภรรยา (ในกรณีที่คลอดง่าย) แต่หากเป็นในกรณีที่คลอดยาก ก็จะมีผู้ที่มีความชำนาญในการทำคลอดของชุมชน เป็นผู้เข้าไปดูแลทำคลอดให้ และหากบ้านใดมีเด็กที่เกิดใหม่ ก็จะไม่อนุญาตให้บุคคลอื่นที่มีไข้เป็นบุคคลภายใน

ในครอบครัวเดียวกัน ขึ้นไปบนบ้าน เป็นเวลา ๓ วัน โดยมีความเชื่อว่าหากบุคคลอื่นที่มีได้อยู่ภายใน ครอบครัวเดียวกัน ขึ้นไปบนบ้านที่มีเด็กเกิดใหม่ จะมีสิ่งที่ไม่ดีติดตามไป และอาจจะนำเอาชีวิตของเด็ก ที่เกิดใหม่นั้นไปด้วย ซึ่งหากมองในแง่มุมมองของเรื่องสุขภาพอนามัย ก็น่าจะเป็นไปได้ว่าโดยความเป็นจริง นั้น เด็กที่เกิดใหม่มักยังมีสภาพร่างกายที่อ่อนแอ มีภูมิต้านทานโรคน้อย และหากบุคคลที่ไปเยี่ยมมี อาการเจ็บป่วยหรืออาจเป็นโรคติดต่อ ก็อาจทำให้เด็กเกิดใหม่นั้นได้รับเชื้อโรค และเกิดอาการเจ็บป่วย จนอาจทำให้ถึงเสียชีวิตได้

หลังจากที่มีการเกิดและเริ่มเติบโต ก็จะเริ่มเข้าสู่ช่วงของ กระบวนการเรียนรู้ โดยจะมีทั้ง พ่อและแม่เป็น ครู คนสำคัญที่เริ่มสอนให้เรียนรู้ในเรื่องของการจัดหา ปัจจัย ๔ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็น สำหรับการดำรงชีวิตประจำวัน อันได้แก่ ๕

๕ อาหาร ให้รู้ว่าพืชหรือสัตว์ชนิดใดบ้างที่กินได้ และชนิดใดบ้างที่กินไม่ได้ จะหาได้ด้วย วิธีการใด ช่วงฤดูกาลไหนที่จะสามารถหาได้ สำหรับในเรื่องของสุขภาพอนามัย การกินอาหารจะต้องกิน อาหารที่สุกใหม่และยังร้อนอยู่ หากกินอาหารที่ทำไว้นานแล้วและเย็น จะทำให้เจ็บท้อง

๕ เครื่องนุ่งห่ม จะเป็นภาระหน้าที่ของลูกหญิง โดยยังมีการปลูกฝ้ายเองและนำมาปั่นให้เป็นเส้น ทอเป็นเสื้อผ้า ผ้าถุง กางเกง ยามและผ้าห่ม สำหรับไว้ใช้ในครอบครัว สอนให้มีความอดทนต่อการรอคอยสิ่งที่ดีงามสำหรับชีวิต ซึ่งเริ่มตั้งแต่การปลูกฝ้ายเมล็ดฝ้ายลงดิน เติบโตเป็นต้น ออกผล เป็นใย นำมาปั่นเป็นเส้นด้าย แล้วจึงนำมาเรียงเตรียมทอ ซึ่งต้องมีจิตใจที่อดทน มีอารมณ์ความรู้สึกที่ ละเมียดละไม อ่อนโยน และความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ลวดลายอันวิจิตรลงบนงานทอ

๕ ที่อยู่อาศัย มีกระบวนการเรียนรู้ในเรื่องของวิชาช่าง การออกแบบ และการคำนวณ โดยวิถีชีวิตที่เป็นธรรมชาติ ได้มีการเรียนรู้ทำความเข้าใจประเภทต่างๆของไม้ และการนำมาใช้ ประโยชน์ รวมถึงการคำนวณอายุของไม้ที่จะตัด เพื่อจะได้มีไม้ใช้ในต่อไป

๕ ยารักษาโรค ได้มีการเรียนรู้ทำความเข้าใจประเภทของพืชสมุนไพร ที่สามารถนำมาใช้ รักษาอาการเจ็บป่วยทางด้านร่างกาย มีการเลี้ยงผีตามความเชื่อ เพื่อให้เป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ป่วย ซึ่งถือว่ามีทั้งหมอสมุนไพรที่ทำการรักษาอาการเจ็บป่วยทางด้านร่างกายและนักจิตวิทยา ที่ทำการรักษา อาการเจ็บป่วยทางด้านจิตใจ ที่สามารถผสมผสานเข้าด้วยกันได้เป็นอย่างดี

ซึ่งในส่วนอื่นๆก็ยังมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตของผู้คน ปกาเกอญอ อีกหลากหลาย ที่มีการหล่อหลอม สัมผัสสืบทอดกันมาจากผู้คนรุ่นหนึ่ง ไปสู่ผู้คนอีกรุ่นหนึ่ง ด้วยวิธีการที่เป็นวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยมีทั้งในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ วิถีการประกอบอาชีพ ที่เป็นการทำ มาหากินแบบพออยู่พอกินกันจริงๆ คือมุ่งเน้นเป็นการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน หากพอมีเหลือกิน

บ้างก็จะแบ่งปัน หรือแลกเปลี่ยนในสิ่งที่ตนเองไม่มี กับเพื่อนบ้าน ไม่ได้มุ่งเน้นที่จะผลิตเพื่อการค้า ตลอดจนพยายามที่จะใช้วัตถุดิบและปัจจัยต่างๆ ที่มีอยู่ภายในชุมชนท้องถิ่นของตนเอง

การปกครอง มีการปกครองที่เริ่มต้นจากการปกครองในระดับครอบครัว มีผู้นำของครอบครัวเป็นผู้ปกครองดูแลสมาชิกภายในครอบครัว ให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความสุข จากการปกครองในระดับครอบครัว ออกสู่ในระดับสังคมของชุมชน โดยจะมีผู้ที่ได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากสมาชิกภายในชุมชน ที่เลือกกันขึ้นมาเพื่อเป็นผู้ปกครองดูแลสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะมีลักษณะการปกครองที่ไม่แตกต่างไปจากลักษณะการปกครองภายในครอบครัวมากนัก และโดยที่ลักษณะโครงสร้างทางสังคมของ ชุมชนปกากะญอ เป็นลักษณะโครงสร้างที่มีพื้นฐาน องค์ประกอบมาจากโครงสร้างทางสังคมของครอบครัว จึงทำให้ระบบการปกครองของชุมชนปกากะญอ มีความสงบสันติสุข และปกครองกันค่อนข้างง่าย

การดูแลจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ก็มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันกับ ประเพณี วัฒนธรรมและความเชื่อต่างๆ ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ที่ชุมชนได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นกรอบกฎหมายของชุมชน เช่น ความเชื่อที่เกี่ยวกับป่าประเภทต่างๆ อาทิ **ป่าขุนน้ำ** ที่ถือว่าต้องช่วยกันดูแลรักษาไม่ตัดไม้ในพื้นที่ป่าบริเวณดังกล่าว หากผู้ใดฝ่าฝืนจะถือว่าเป็นการผิดผีจะทำให้ผีขุนน้ำขุนห้วยโกรธเคือง และลงโทษด้วยการทำให้น้ำแห้ง ไม่มีน้ำใช้ หรือ **ป่าสะดือ** ซึ่งผู้คนปกากะญอ จะนำเอาสะดือของเด็กที่เกิดใหม่ไปเก็บไว้ที่ต้นไม้นั้นในป่าบริเวณแห่งนี้ และจะห้ามตัดไม้ในป่าบริเวณดังกล่าว โดยมีความเชื่อว่าชีวิตของเจ้าของสะดือที่นำไปเก็บไว้นั้น จะเจริญเติบโตขึ้นเช่นเดียวกับต้นไม้นั้น ซึ่งหากต้นไม้นั้นถูกตัดทำลาย ชีวิตของเจ้าของสะดือก็จะมีเหตุเป็นไปดังต้นไม้นั้นด้วย

ซึ่งนอกจากนี้ ผู้คนปกากะญอก็ยังมีความเชื่อเรื่องราวมะประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมอีกมากมาย ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนปกากะญอ เป็นกลุ่มชนเผ่าที่มีความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมมากชนเผ่าหนึ่ง จนบางครั้งอาจถูกมองว่าเป็นพวกหัวแข็ง ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ยอมรับอะไรง่ายๆ พัฒนากาย ฯลฯ

และโดยสภาพสังคมในปัจจุบัน ที่มีกระแสการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่ค่อนข้างรุนแรง ทำให้ชุมชนปกากะญอในหลายๆ พื้นที่ เริ่มถูกกระแสต่างๆ ดังกล่าวจากสังคมภายนอก พัดพาไปในทิศทางที่เบี่ยงเบนจากวิถีความเป็นอยู่แบบเดิมๆ ที่เคยเป็นมา ความมั่นใจในตนเองที่เคยมี เริ่มถูกมองว่าเป็นผู้ที่หัวแข็ง ไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ยอมรับอะไรง่ายๆ เป็นกลุ่มคนที่พัฒนายาก อาทิ ในกรณีที่มีบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ เข้าไปดำเนินการในเรื่องการช่วยเหลือพัฒนาภายในชุมชน และขอความร่วมมือจากชาวบ้านให้ช่วยงานในบางเรื่อง ซึ่งตรงกับช่วงฤดูการผลิตของชุมชน ทำให้ชาวบ้านไม่

สามารถให้ความร่วมมือได้เต็มที่นัก หรือในกรณีที่เด็กนักเรียนบางคนไม่ไปโรงเรียน เหตุเพราะมีความจำเป็นต้องไปช่วยผู้ปกครองฟันหญ้าในไร่ข้าว โดยบอกกับครูว่าหากไปโรงเรียนเขาจะไม่ได้กินข้าว แต่ถ้าไปช่วยผู้ปกครองฟันหญ้า ข้าวงาม ครอบครัวยังเขาก็จะมีข้าวกินไปตลอดทั้งปี หรือหากเกิดอาการเจ็บป่วย และมีการเลี้ยงผีตามความเชื่อ ก็จะถูกมองว่าเป็นคนงมงายไม่มีเหตุผล และรวมถึงกรณีอื่นๆ อีกมากมาย อันเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ผู้คนปกากะญอ เกิดความรู้สึกสับสนและเริ่มเกิดความไม่มั่นใจในตัวเอง ไม่มั่นใจในวิถีปฏิบัติที่ได้มีการสั่งสม สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ

และที่เป็นประเด็นสำคัญก็คือ การที่ผู้คนจากสังคมเมืองส่วนใหญ่ มักจะปฏิบัติตนให้ดูพิเศษกว่าผู้คนที่อยู่ในชุมชนที่ห่างไกลอยู่เสมอ ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการแต่งกาย อาหารการกิน หรือวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่พยายามจะสร้างความเข้าใจและความเชื่อที่ว่า ผู้คนในสังคมเมืองมีความเจริญ และมีการพัฒนาที่ดีกว่า ผู้คนในชุมชนที่ห่างไกลเป็นผู้ที่ด้อยโอกาส ด้อยการพัฒนา ด้อยการศึกษา ไม่ค่อยรู้เรื่องอะไร น่าสงสาร เป็นคนป่าคนดอยที่ผู้คนในสังคมเมืองจะต้องให้ความช่วยเหลือ และให้การพัฒนาให้ดีขึ้นให้เหมือนกับผู้คนในสังคมเมือง ซึ่งมีหลายๆหน่วยงานได้พยายามเข้าไปให้การดูแลช่วยเหลือพัฒนา โดยที่มิได้เคยมีการถามผู้คนในชุมชนว่าเขามีอะไรอยู่บ้าง ที่เป็นสิ่งที่ต้องการและมีคุณค่า หรือผู้คนในชุมชนเหล่านั้นมีความรู้ ความสามารถที่จะทำอะไรได้บ้าง

และโดยสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นกับหลายๆชุมชนในขณะนี้ก็คือ หน่วยงานหรือส่วนราชการต่างๆจากภายนอก คือผู้ที่จะต้องเป็น ผู้ให้ และชุมชนในท้องถิ่นที่ห่างไกลนั้นคือผู้ที่เป็น ผู้รับ ซึ่งในปัจจุบัน การให้ ที่ผู้คนในสังคมเมืองได้ให้แก่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่ห่างไกล ก็มีใช้เพียงแค่การให้ในเรื่องของ การศึกษา การพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ประปา ถนน ไฟฟ้า ประปา หรือการให้บริการทางด้านสาธารณสุข เพียงเท่านั้น แต่สังคมเมืองยังได้ให้ค่านิยม ทัศนคติ วิถีชีวิตและวิถีคิดอย่างสังคมเมือง แก่ผู้คนในชุมชนเหล่านั้นด้วย โดยอาจเห็นได้จากการที่ผู้คนในชุมชนที่ห่างไกล เริ่มมีการอพยพเคลื่อนย้ายเข้าไปหางานทำในชุมชนเมือง ใช้ชีวิตอย่างผู้คนในสังคมเมือง ด้วยความคิดที่ว่าการทำงานในเมืองสบาย มีเงินเดือนใช้ ได้แต่งตัวดีๆ ดีกว่าการอยู่ในชุมชนของตนเอง ซึ่งต้องเดินขึ้นดอยลงดอย ฟันไร่ ตากแดด เนื้อตัวสกปรก ปีทั้งปีแทบไม่มีรายได้ อาชีพทำไร่ ทำนา เป็นอาชีพที่ต่ำต้อย ฯลฯ เรื่องราวเหล่านี้กำลังขยายวงกว้างขึ้นเรื่อยๆ ผู้คนในสังคมที่ห่างไกลกำลังถูกครอบงำอยู่ภายใต้อิทธิพลของการพัฒนา และกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมือง และก็ดูเหมือนว่าเรื่องราวเหล่านี้ จะเป็นเหตุการณ์ปกติธรรมดาที่ยังไม่ค่อยมีใครได้หยุดคิดทบทวนถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างจริงจังกันสักเท่าใดนัก แต่ละคนต่างมุ่งมองไปที่ความเจริญทางด้านวัตถุ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ โดยพยายามที่จะก้าวตามให้ทันการพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางสังคม พยายามที่จะก้าวตามให้ทันโลก ให้ทันผู้อื่น ในขณะที่มิได้เคยคิดที่จะค้นหาหรือก้าวตามตนเองให้ทัน ลืมที่จะทำ ลืมที่จะเป็นในสิ่งที่ตนเองเป็นอยู่

แต่ในขณะที่กระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆ กำลังหลั่งไหลทะลักเข้าสู่สังคมชุมชนชนบทที่ห่างไกลในหลายๆ พื้นที่อย่างไม่หยุดยั้งนั้น สังคมชุมชนของผู้คนปกาเกอะญอ ก็ยังถือได้ว่าเป็นสังคมชุมชนที่มีการหลั่งไหลของกระแสต่างๆ ที่ยังอยู่ในระดับที่ไม่มากนัก โดยเฉพาะในชุมชนที่ค่อนข้างห่างไกล และมีวิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีที่เข้มแข็ง ถึงแม้โดยวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเหล่านั้น อาจมีความยากลำบากอยู่บ้าง ในเรื่องของคมนาคมติดต่อ การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ หรืออาจขาดสิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ขาดเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆ แต่ในชุมชนก็มีสิ่งที่ดีในเรื่องของ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ที่ยังคงมีความอุดมสมบูรณ์ มีความสมดุลย์ทางธรรมชาติ ซึ่งในสังคมเมืองไม่สามารถที่จะหาสิ่งเหล่านี้ได้ ซึ่งระหว่างวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างของทั้งสองสภาพสังคม ชุมชน คงไม่สามารถที่จะระบุได้ว่าสภาพทางสังคมของชุมชนใดมีลักษณะที่ดีกว่ากัน หรือมีความเหมาะสมกับผู้คนมากกว่ากัน เพราะทั้งสองวิธีนั้นต่างก็มีทั้งสิ่งที่ดีและไม่ดีรวมกันอยู่ด้วย แต่สิ่งที่ผู้คนของทั้งสองสภาพสังคม ควรที่จะต้องตระหนักรู้ก็คือ การปรับประยุกต์ใช้ทั้งสองวิธีนั้นให้เกิดสิ่งที่ดีงามและเป็นประโยชน์สูงสุด ทั้งกับตนเองและบุคคลรอบข้าง ตามความเหมาะสม โดยมีความสอดคล้องกับช่วงเวลา สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะใดขณะหนึ่งนั้น และสามารถที่จะเปิดรับสิ่งใหม่ๆ ได้ด้วยความรู้เท่าทันว่าสิ่งใด มีความเหมาะสม สอดคล้องกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง ซึ่งในขณะที่เปิดรับสิ่งใหม่ๆ เข้ามา ก็ยังคงต้องมีสำนึกรู้ ในการสืบทอดรักษาสืบต่อกันมา ที่ตนเองมีให้คงอยู่สืบต่อไปด้วย

๑.๒ ความสำคัญของเรื่อง

สภาพปัญหาและสถานการณ์ ที่กำลังเกิดขึ้นในขณะนี้ก็คือ เกิดกระแสการหลั่งไหลของสิ่งแปลกใหม่จากภายนอก เข้าไปสู่สังคมของชุมชนปกาเกอะญออย่างมากมาย ทั้งในเรื่องของ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ประจำวัน โดยบางเรื่องราวก็อาจเข้าไปกับครูที่เข้าไปจัดการศึกษาให้กับชุมชน หรืออาจเป็น หมอที่เข้าไปดูแลเรื่องสุขภาพให้กับชุมชน หรืออาจเป็น บุคคลที่เข้าไปติดต่อค้าขายกับชุมชน หรือแม้แต่การที่บุคคลในชุมชน ได้ออกมาติดต่อบริสัมพันธ์กับผู้คนในสังคมภายนอก และนำเอาสิ่งที่ได้พบเห็น กลับเข้าไปเผยแพร่ในชุมชนด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใหม่ๆ ขึ้น ทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี

เรื่องราวและสถานการณ์ที่ผู้คนในชุมชนท้องถิ่นที่ห่างไกลกำลังถูกกระแสของสังคมเมืองพัดพาไปในทิศทางที่เบี่ยงเบนจากวิถีชีวิตเดิมๆ ที่เคยอยู่เคยเป็นมา โดยอาจเป็นเพราะความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผสมผสานกับการขาดข้อมูลที่ถูกต้องเหมาะสม ทำให้มิได้คิดว่าการพัฒนา ความเจริญ หรือการเปลี่ยนแปลงของเรื่องราวต่างๆ เหล่านั้น เป็นสิ่งที่มีส่วนทำให้ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ดีงามบางเรื่องราว ที่บรรพบุรุษได้มีการสั่งสมสืบทอดต่อกันมาแต่อดีต กำลังจะล่มสลาย หายไป

กับกระแสการเปลี่ยนแปลง กับความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีที่ทันสมัยต่างๆ เช่นเดียวกับที่ ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ดงามบางเรื่องราวของผู้คนในสังคมเมือง ได้เคยล่มสลาย ไปก่อนหน้านี้แล้ว

เด็กและเยาวชน ถือได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีความเสี่ยง ต่อสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นใน สภาพสังคมปัจจุบัน ค่อนข้างสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ อาจด้วยเพราะวุฒิภาวะที่ยังอยู่ในวัยที่ด้อยประสบการณ์ ในการใช้วิจารณญาณ วิเคราะห์เรื่องราวที่ได้มีโอกาสเรียนรู้ หรือรับรู้ว่าเป็นเหตุเป็นผลด้วยความ เหมาะสม โดยเฉพาะกลุ่มเด็กเยาวชน ที่มีโอกาสออกมาพบเห็น หรือรับรู้เรื่องราวสภาพความเป็นไปของ สังคมภายนอก หลายคนเริ่มอยากจะทำ อยากจะเป็นเหมือนกับผู้คนในสังคมเมือง โดยการถูกสร้าง ค่านิยม ทศนคติ วิธีคิดที่บิดเบือนไป บางสิ่งบางอย่างหรือบางเรื่องราว อาจเป็นสิ่งที่เหมาะสม ที่ควรนำ ไปประพฤติปฏิบัติตาม แต่ในขณะเดียวกันก็มีหลายสิ่งหลายอย่าง ที่ไม่ใช่สิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติตาม อาทิ เริ่มจากรีวิวที่ดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆ เช่น ในเรื่องของการแต่งกาย ซึ่งชนเผ่าปกากะญอ จะมีชุดประจำเผ่าที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง แต่เมื่อเด็กๆ หรือเยาวชนหลายคน ได้มีโอกาสเข้าไปพบเห็นผู้คน หรือเด็กเยาวชนในสังคมเมืองแต่งกายในอีกลักษณะหนึ่ง เช่น การนุ่ง กางเกงยีนส์ สวมเสื้อเอวลอย สายเดี่ยว เกะฮอก ที่ผู้คนในสังคมเมืองอาจนิยมกันว่าสวยงาม เด็กและ เยาวชนปกากะญอ ก็เริ่มรู้สึกว่าจะอยากจะทำตามแบบนั้นบ้าง เพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก ไม่ให้ตัวเองรู้สึกแปลกแยกกับผู้คนในสังคมเมือง ซึ่งหากชุมชนท้องถิ่นสามารถที่จะผลิตเครื่องแต่งกาย เหล่านั้นเองได้ในชุมชน ก็คงไม่ทำให้เป็นปัญหา หรือเกิดผลกระทบในด้านลบที่นับเป็นห่วงมากนัก แต่ เพราะ กางเกงยีนส์ เสื้อเอวลอย สายเดี่ยว เกะฮอก ไม่สามารถที่จะทอใส่เองได้ในชุมชน จึงทำให้เกิด การมองหาวิธีที่จะให้ได้มาในสิ่งที่ต้องการ ส่งผลทำให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายเข้ามาขายแรงงานในชุม ชนเมือง เกิดการละทิ้งถิ่นฐาน ชุมชน เข้ามาใช้วิถีชีวิตที่ฟุ่มเฟือย มีการแข่งขันกันในเรื่องของการสร้าง วัตถุนิยม มีการมั่วสุมกันตามสถานบันเทิงต่างๆ เกิดการแสวงหาให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ต้องการ โดยในบาง ครั้งอาจจะกระทำด้วยวิธีการที่ไม่เหมาะสมนัก อาทิ ชาย อาจเสพหรือค้ายาเสพติด หญิง อาจจะไปสู่ กระบวนการขายบริการทางเพศ เป็นปัญหาที่ทำให้เกิดผลกระทบต่อทั้งตนเองและสังคมส่วนรวมอย่าง ต่อเนื่อง และดูเหมือนว่าจะยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

ในขณะที่กลุ่มเด็กและเยาวชนในหลายๆพื้นที่กำลังเริ่มที่จะหลงลืม ละทิ้งวิถีชีวิต ความเป็น ชนเผ่าของตนเองไปบ้าง แต่ก็ยังมีกลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงผู้คนปกากะญอ อีกเป็นจำนวนมากที่ ยังคงมีการสืบสานเรื่องราว ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิตที่ดงามของชนเผ่าตนเอง ให้คง อยู่สืบต่อไป ด้วยความรู้สึกที่รักและหวงแหน ด้วยความเชื่อมั่นและภาคภูมิใจ ชุมชนปกากะญอ จึง เป็นสังคม ชุมชน ที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ยุ่งยากซับซ้อน สมถะ รักสงบ อยู่กันอย่างสันติ หากเพียง

แต่ผู้คนจากสังคมเมือง จะไม่เข้าไปกระทำการย่ำยีวิถีที่ดั้งเดิมเรียบง่ายเหล่านั้น ชุมชนปกากะญอ ก็จะสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข ตามความพร้อมของเหตุ ปัจจัย ภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดที่ตนเองมีอยู่

แต่โดยสถานการณ์และสภาพสังคมในปัจจุบัน เราคงไม่สามารถปฏิเสธกระแสการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงต่างๆได้ในทุกๆเรื่อง บางสิ่งบางอย่าง หรือบางเรื่องราว ก็มีความจำเป็นที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงแก้ไข พัฒนา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ดังนั้นโครงการการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกากะญอ จึงมุ่งเน้นที่จะดำเนินการเพื่อให้เด็กและเยาวชน รวมถึงชุมชนปกากะญอ ได้มีการอนุรักษ์ สืบทอดประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อและวิถีชีวิตที่ดั้งเดิมให้คงอยู่สืบไป โดยมีกลุ่มเด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ที่จะสามารถทำให้กลุ่มเด็กและเยาวชน มีความสามารถในการ **๑ การคิด ริเริ่มสร้างสรรค์** มีสำนึกว่าสิ่งที่ใดคือความถูกต้อง ดีงาม มีความเหมาะสม และจะเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่นในตนเอง และในขณะเดียวกันก็ให้ความเคารพในเหตุผลของผู้อื่น **มีความสามารถในการ ๒ การตัดสินใจ** ที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง อันจะนำไปสู่การเกิดผลที่ถูกต้องดีงาม ด้วยสำนึกรับผิดชอบ หรือแม้แต่การตัดสินใจเพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยความสุขุมรอบคอบ ด้วยสติปัญญาอันประกอบด้วยเหตุด้วยผล **มีความสามารถในการ ๓ การกระทำ** ในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสม ได้โดยมีความสอดคล้องเหมาะสมกับช่วงเวลา สถานการณ์และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นๆ มีความรับผิดชอบต่อผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตนเอง สามารถที่จะยอมรับหรือปรับเปลี่ยนตัวเองเพื่อให้มีความเหมาะสม สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในวิถีชีวิตได้ รวมถึงมีความพยายามที่จะกระทำการต่างๆให้ประสบผลสำเร็จ รู้จักที่จะเรียนรู้ในการพัฒนาตนเองอยู่เสมออย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม ไม่ปล่อยให้กระแสของวัตถุนิยม หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาครอบงำ หรือมามีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองมากเกินไป และสามารถที่จะผสมผสานปัจจัยที่มีอยู่ภายในชุมชน และปัจจัยจากภายนอก มาปรับประยุกต์ใช้ร่วมกันให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คำนิยามศัพท์

ศักยภาพ หมายความว่า ความสามารถในการคิด การตัดสินใจ และการกระทำ ในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมได้ โดยมีความสอดคล้องเหมาะสมกับช่วงเวลา สถานการณ์ และสภาพแวดล้อมในขณะนั้นๆ อันจะส่งผลก่อให้เกิดสิ่งที่ดีงาม และเป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเอง และบุคคลรอบข้าง

ภูมิปัญญา หมายความว่า สิ่งที่ดีงามหรือองค์ความรู้ต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คน อันได้แก่ วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตที่ดีงามต่างๆของชุมชน

๒. คำถามวิจัย

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอเพื่อให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่อย่างเหมาะสมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันควรเป็นอย่างไร

๓. วัตถุประสงค์

๑. เพื่อร่วมกันค้นหาภูมิปัญญาดั้งเดิมและกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

๒. เพื่อร่วมกันทบทวน สถานการณ์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆในปัจจุบัน ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกาเกอะญอ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นแก่กลุ่มเด็กและเยาวชน

๓. เพื่อเสริมสร้างและพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

๔. ขอบเขตการวิจัย

๔.๑ ด้านพื้นที่ กลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ในเขตพื้นที่ ๕ หมู่บ้าน ๓ ตำบล อำเภอ สบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๑.บ้านแม่ออกลาน	ม.๔ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	จำนวน ๔๐ คน
๒.บ้านอุมดา	ม.๘ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	จำนวน ๔๐ คน
๓.บ้านแม่หลุยหลวง	ม.๔ ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	จำนวน ๓๐ คน
๔.บ้านแม่เงา	ม.๘ ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	จำนวน ๑๕ คน
๕.บ้านท่าเรือ	ม.๘ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน	จำนวน ๑๕ คน

๔.๒ ด้านเนื้อหา

- ข้อมูลบริบทชุมชนในพื้นที่ศึกษา (ประวัติหมู่บ้าน การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม)
- ภูมิปัญญาท้องถิ่นในวิถีชีวิตที่ทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก

- การพัฒนาโดยส่วนต่างๆในชุมชน ช่วงที่ผ่านมา และผลกระทบที่เกิดแก่ชุมชน ทั้งด้านบวกและด้านลบ
- โครงสร้างการจัดการทรัพยากรต่างๆในชุมชน

๕. ระยะเวลาดำเนินการ

ระยะเวลา ๑๒ เดือน

๖. แนวทางการดำเนินงาน

๑.เวทีสรุปถอดบทเรียน ประสพการณ์การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ กรณีบ้านแม่อกกลาน / บ้านท่าเรือ

๒.เก็บข้อมูลบริบทชุมชนที่เกี่ยวข้องกับประเด็นงานวิจัยร่วมกับชุมชน

๓.ค้นหา สรุปวิเคราะห์ ภูมิปัญญาดั้งเดิมและกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน โดยการเปิดเวทีย่อย พูดคุยแลกเปลี่ยนภายในชุมชนและการจัดเวทีกลาง

๔.ศึกษาสถานการณ์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกาเกอะญอ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยการเปิดเวทีย่อย พูดคุยแลกเปลี่ยนภายในชุมชนและการจัดเวทีกลาง

๕.ระดมหาแนวทางในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ เพื่อให้เกิดการขยายผลไปสู่ชุมชน ให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

๖.ปฏิบัติตามแนวทางที่ได้ในข้อ ๕

๗.สรุปบทเรียน วิเคราะห์ผลการดำเนินกิจกรรม หารูปแบบและกระบวนการที่เหมาะสม

๗. งบประมาณ

งบประมาณจำนวน ๒๙๐,๒๐๐ บาท ในช่วงระยะเวลา ๑ ปี

๘. สิ่งที่คาดว่าจะเกิด

๑.ได้ค้นพบภูมิปัญญาดั้งเดิมและกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมศักยภาพแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน

๒.ได้มีการร่วมกันทบทวนถึงสถานการณ์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกาเกอะญอ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้น กับกลุ่มเด็กและเยาวชน

๓. ได้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ที่ส่งผลทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

๙. ผู้ที่จะใช้ผลงาน

๑. เครือข่ายเด็กและเยาวชนปกาเกอะญออำเภอสบเมย
๒. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่สวด
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลสบเมย
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลแม่คะตวน
๕. สำนักงานประถมศึกษาอำเภอสบเมย

๑๐. รายชื่อผู้ร่วมงานวิจัย

๑. นางสาววิไลวรรณ ศรีธาตุธรรม / นักวิจัย
๒. นายชูชัย ศรีธาตุธรรม / ผู้ช่วยนักวิจัย
๓. นางสาววรรณิ์ แม่เมยพรพนา / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่เงา)
๔. นายธันวา ทวีคุ้มเดช / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่เงา)
๕. นายอรรณ (พะกะเจ้อ) / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๖. นายภาควุมิ (จอติ) / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๗. ด.ญ. จันทร์จิรา (ดีละ) / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๘. น.ส.แสงดาว (มีลาเออ) / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๙. ด.ญ. กันยารัตน์ ชุ่มพฤกษา / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๑๐. นายโสภณ ศรีทาสเสรี / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านท่าเรือ)
๑๑. น.ส. จันทร์ทิมา วสันต์แดนดง / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่หลุย)
๑๒. นายปิยะโล๊ะ วสันต์แดนดง / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่หลุย)
๑๓. น.ส. จันทร์ดี ตาแก้ว / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่ออกหลาน)
๑๔. ด.ญ. นังดี ถวัลย์บุปผา / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่ออกหลาน)
๑๕. ด.ช. สมบูรณ์ ถวัลย์บุปผา / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่ออกหลาน)
๑๖. ด.ช. ธีระพล คลองทับคล้อ / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านแม่ออกหลาน)
๑๗. น.ส. บุญเรือน อุทิศพรชัย / ทีมงานวิจัย (เยาวชนบ้านอุมดา)

บทที่ ๒

บทบทวนข้อมูลการจัดกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนในช่วงที่ผ่านมา

การจัดกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนในช่วงที่ผ่านมา

ช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา ได้มีหลายหน่วยงาน ที่มีส่วนในการดำเนินการจัดกิจกรรม ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกากะญอ ในท้องถิ่นที่ห่างไกลของพื้นที่อำเภอสบเมย อาทิ สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย ที่เข้าไปดำเนินการจัดโรงเรียนระดับประถมศึกษา เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ให้ได้มีการเรียนรู้ภาษาไทยและวิชาการอื่นๆ ตามหลักสูตรกระทรวงศึกษาธิการ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสบเมย ซึ่งดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน และบุคคลทั่วไปที่ไม่สามารถเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนได้ อันเนื่องจากไม่มีโรงเรียนประถมศึกษาในชุมชน โดยมีการจัดการศึกษาตามหลักสูตรกรมการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญ ตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้น และมัธยมศึกษาตอนปลาย หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ และการศึกษาตามอัธยาศัย ตามกลุ่มสนใจต่างๆ

ซึ่งนอกจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านการศึกษาโดยตรงดังกล่าวข้างต้นแล้ว ก็ยังมีหน่วยงานอื่นๆที่มีการจัดกิจกรรมในลักษณะที่มีส่วนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนปกากะญอ อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบลต่างๆ หน่วยงานราชการส่วนต่างๆ เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอ เกษตรอำเภอ รวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น โดยได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนทางด้านกีฬา กลุ่มอาชีพต่างๆ รวมถึงการฝึกอบรมให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆที่เป็นประโยชน์ต่อวิถีการดำรงชีวิตในปัจจุบัน โดยในแต่ละชุมชนได้มีหน่วยงานที่เข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมที่มีส่วนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน ดังนี้

๑. ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนที่ไม่มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา เด็กๆบางส่วนต้องไปเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีอยู่ในชุมชนบ้านสบแม่หลุย ที่อยู่ห่างออกไปทางด้านทิศตะวันตก ประมาณ ๖ กิโลเมตร ซึ่งไม่สะดวกในการเดินทาง เด็กๆที่ไปเรียนจะต้องพัก กินและนอนอยู่ที่โรงเรียนชุมชนบ้านสบแม่หลุย ซึ่งจะมีปัญหาในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เด็กไม่คุ้นเคยนัก จึงมีเด็กเพียงไม่กี่คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษา

ในช่วงปลาย ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสบเมย ได้เข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในหลักสูตรเบ็ดเสร็จ เพื่อสอนให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้ง

บุคคลทั่วไปได้มีการเรียนรู้พื้นฐานภาษาไทย โดยครูผู้สอนจะใช้เวลาในช่วงเช้าถึงบ่าย สอนการพูด การอ่านและเขียนภาษาไทยให้กับกลุ่มเด็กๆ ที่มีอายุระหว่าง ๕ - ๑๒ ปี ในช่วงตอนเย็นถึงค่ำจะทำการสอนการพูด การอ่านและเขียนภาษาไทยให้กับกลุ่มเยาวชนและบุคคลทั่วไป โดยจะใช้ระยะเวลาในการจัดกิจกรรมรวมเวลาประมาณ ๒ เดือน ซึ่งยังไม่สามารถทำให้กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมถึงบุคคลในชุมชน ได้มีการเรียนรู้ภาษาไทยได้มากนัก

ปลายปี พ.ศ.๒๕๔๓ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสบเมย ได้เข้าไปดำเนินการเปิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา " แม่ฟ้าหลวง " เพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนเล็กๆที่มีกลุ่มผู้เรียนน้อย ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๔ จึงได้มีการย้าย ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา " แม่ฟ้าหลวง " ไปตั้งที่บ้านแม่หลุยน้อย ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางด้านทิศตะวันออก ประมาณ ๒ กิโลเมตร

ปัจจุบัน ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง จึงไม่มีหน่วยงานทางการศึกษา เข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มเด็กและเยาวชนบางส่วนต้องไปพักกิน นอนและเรียนที่โรงเรียนบ้านสบแม่หลุย และมีกลุ่มเด็กและเยาวชนบางส่วนเดินทางไปเรียนที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา " แม่ฟ้าหลวง " ที่ชุมชนบ้านแม่หลุยน้อย

๒. ชุมชนบ้านท่าเรือ

ชุมชนบ้านท่าเรือเป็นชุมชนที่ไม่มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา เด็กๆจะต้องไปเข้าเรียนในโรงเรียนที่มีอยู่ในชุมชนบ้านแม่เงา ซึ่งอยู่ห่างออกไปทางด้านทิศเหนือ ประมาณ ๘ กิโลเมตร ไม่สะดวกในการเดินทาง จะต้องนั่งเรือซึ่งค่าโดยสารค่อนข้างแพง เด็กๆที่ไปเรียนหนังสือจะต้องพักกินและนอน อยู่ที่โรงเรียนชุมชนบ้านแม่เงา ซึ่งจะมีปัญหาในเรื่องของวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพราะเด็กจะต้องช่วยเหลือตัวเอง เด็กเล็กไม่สามารถไปเรียนได้ จึงมีเด็กเพียงไม่กี่คนที่มีโอกาสได้รับการศึกษาตามเกณฑ์ปกติ

ต้นปี พ.ศ.๒๕๔๓ ได้มีอาสาสมัครเข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพื้นฐานภาษาไทยให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน โดยอาสาสมัครผู้จัดกิจกรรมจะใช้เวลาทั้งวัน คือตั้งแต่เช้าจนถึงค่ำ ทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ซึ่งจะมีทั้งกิจกรรมการสอนพูด อ่านและเขียนภาษาไทย ในบริเวณอาคารจัดกิจกรรมชั่วคราว พร้อมกับการจัดกิจกรรมภาคปฏิบัติอื่นๆที่มีส่วนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็กและเยาวชน อาทิ กิจกรรมการเลี้ยงสัตว์ ประมง เป็ด ไก่ และปลา ที่ผสมผสานวิธีการดูแลทั้งด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน และเทคนิควิชาการสมัยใหม่ การปลูกพืชผักปลอดสารพิษ การเรียนรู้เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรภายในชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการหาอาหารตามแหล่ง

ธรรมชาติ เช่น พืชผักและการดำน้ำยิงปลาแม่น้ำยมด้วยปืนหนังสติ๊ก ซึ่งมีส่วนในการอนุรักษ์พันธุ์ปลา เพราะกลุ่มเด็กและเยาวชนจะเลือกยิงเฉพาะปลาตัวที่โตพอเหมาะ และยิงเพียงแค่ว่าเป็นอาหารในครอบครัว การเปิดโอกาสให้กลุ่มเด็กและเยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ในสังคมภายนอก การเรียนรู้เรื่องราวแง่มุมการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่น การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง รวมถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มเด็กและเยาวชนมีความกล้าแสดงออกในสิ่งที่เหมาะสม

นอกจะมีการร่วมกันดำเนินการจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชนแล้ว กลุ่มเด็กและเยาวชนบ้านท่าเรือ ยังได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมอื่นๆกับกลุ่มเด็กและเยาวชนภายนอกเป็นครั้งคราวอีกด้วย เช่น การเข้าค่ายร่วมกัน เป็นต้น

๓. ชุมชนบ้านแม่เงา

ชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย เข้าไปดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๖ โดยเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ ซึ่งนอกจากเด็กและเยาวชนในชุมชนบ้านแม่เงาแล้ว ก็ยังมีกลุ่มเด็กและเยาวชนจากชุมชนใกล้เคียงอื่นๆมาเรียนด้วย โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ในระยะแรกๆจะเน้นในเรื่องของวิชาการเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากต่อมามีนักเรียนจากชุมชนอื่นๆมาเรียนและพัก กินนอนอยู่ที่หอพักโรงเรียนเป็นจำนวนมากขึ้น ทางโรงเรียนจึงได้มีการริเริ่มเพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องการทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์แก่กลุ่มเด็กๆด้วย เช่น การเลี้ยงเปิดเลี้ยงปลา เลี้ยงกบ การเพาะเห็ด และปลูกพืชผักต่างๆ เพื่อให้เด็กสามารถผลิตอาหารไว้รับประทานเองได้ และเพื่ออาจเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพเสริมรายได้ให้แก่เด็กและเยาวชนต่อไปในอนาคต

๔. ชุมชนบ้านอุดมดา

ชุมชนบ้านอุดมดา เป็นชุมชนที่สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย เข้าไปดำเนินการจัดตั้งโรงเรียนระดับประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๕ โดยเปิดทำการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ในระยะแรกๆจะเน้นในเรื่องของวิชาการเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาทางโรงเรียนจึงได้มีการริเริ่ม เพิ่มกิจกรรมการเรียนรู้ในเรื่องการทำเกษตร และเลี้ยงสัตว์แก่กลุ่มเด็กๆด้วย เช่น การเลี้ยงไก่พื้นเมือง เลี้ยงปลา เลี้ยงกบ การเพาะเห็ด และปลูกพืชผักต่างๆ เพื่อให้เด็กสามารถผลิตอาหารไว้รับประทานเองได้ และเพื่ออาจเป็นแนวทาง ในการประกอบอาชีพเสริมรายได้ให้แก่เด็กและเยาวชนต่อไปในอนาคต

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๕๕๓ โรงเรียนชุมชนบ้านอุมดา ได้เข้าร่วมโครงการโรงเรียนขยายโอกาส เปิดทำการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นเพิ่มขึ้น เพื่อให้เด็กและเยาวชนที่เรียนจบในระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ได้มีโอกาสศึกษาต่อในระดับมัธยมต่อไป

๕. ชุมชนบ้านแม่อกกลาน

ชุมชนบ้านแม่อกกลาน แต่เดิมเป็นชุมชนที่ไม่มีหน่วยงานใดๆเข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมที่มีส่วนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชน จนกระทั่งในช่วงต้นปี พ.ศ.๒๕๕๐ ได้มีอาสาสมัครเข้าไปใช้ชีวิตเพื่อร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และวัฒนธรรม ประเพณี กับชาวบ้านปกากะญอ โดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยเป็นสื่อกลางในการทำกิจกรรมต่างๆร่วมกัน แต่เนื่องจากชุมชนบ้านแม่อกกลาน เป็นชุมชนปกากะญอที่กลุ่มเด็กและเยาวชน รวมทั้งกลุ่มผู้ปกครอง เกือบจะทั้งหมด ไม่สามารถฟังและพูดภาษาไทยได้ มีชาวบ้านที่เป็นผู้ชายเพียงไม่กี่คนเท่านั้น ที่สามารถพูดภาษาไทยได้บ้าง ดังนั้น ลักษณะการจัดกิจกรรมเพื่อให้สามารถสื่อความเข้าใจกันได้ จึงต้องเริ่มจากการใช้ภาษาท่าทาง เป็นภาษาในการสื่อสารทำความเข้าใจเบื้องต้น ควบคู่ไปกับการเรียนรู้ภาษาไทย โดยการนำเอาเรื่องราว เหตุการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ในวิถีชีวิตประจำวัน มาเป็นประเด็น เนื้อหา ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาทิ การจะสื่อความหมายของการรักษาความสะอาด ก็จะต้องใช้วิธีพากลุ่มเด็กๆ ไปอาบน้ำหรือซักผ้า และจะต้องพยายามจับความหมายของคำพูดที่เป็นภาษาชนเผ่าที่กลุ่มเด็กๆใช้กันให้ได้ด้วย ว่าการอาบน้ำหรือซักผ้า ในภาษาที่พวกเขาเข้าใจนั้น คือ คำว่าอะไร และจะต้องนำคำในภาษาชนเผ่านั้น มาแปลและเขียนเป็นภาษาไทย ให้กลุ่มเด็กๆได้นำมาเป็นแบบฝึกหัดทักษะการพูด การอ่าน การเขียน หรือหากจะเรียนรู้เรื่องสภาพอากาศ หรือเรื่องอุณหภูมิ ก็จะต้องใช้วิธีการพาเด็กๆออกไปอยู่กลางแจ้งในช่วงที่มีแสงแดด สลับกับการพาเด็กๆเข้าไปหลบแดดอยู่ใต้ร่ม

ไม้ เพื่อให้เห็นความแตกต่าง และสามารถสื่อความรู้สึกที่แตกต่างนั้นออกมาเป็นคำพูดได้ เป็นต้น

นอกจากการเรียนรู้ เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวิถีชีวิตประจำวันแล้ว การใช้ชีวิตคลุกคลีอยู่ร่วมกับกลุ่มเด็กและเยาวชน ก็ยังเป็นอีกกระบวนการหนึ่งซึ่งมีส่วนในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกากะญอได้ โดยการทำกิจกรรมอื่นๆร่วมกัน เช่น การทำงานบ้าน ตักน้ำ ต่ำข้าว ฝ่าฟัน การไปไร่หรือไปหาอาหารตามแหล่งธรรมชาติ ฯลฯ รวมถึงการเปิดโอกาส ให้กลุ่มเด็กและเยาวชน ได้ออกไปเรียนรู้วิถีชีวิตในสังคมภายนอก ที่มีใช้ชุมชนของตนเอง ก็เป็นอีกวิธีการหนึ่งซึ่งจะสามารถพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนได้เช่นกัน แต่ทั้งนี้จะต้องมีการชี้แจงทำความเข้าใจ ว่าสิ่งใดที่สมควรจดจำไว้เป็นแบบอย่างในการนำไปปรับประยุกต์ใช้ในวิถีชีวิตประจำวัน ในชุมชนของตนเองได้ และสิ่งใดที่สมควรจดจำไว้เป็นบทเรียนเพื่ออย่าเตือนตนเอง ว่าไม่สมควรจะนำไปประพฤติปฏิบัติตาม

สรุปกิจกรรมที่ผ่านมา (ก่อนมีการทำวิจัย)

เพราะอะไร ?	ทำอะไร ?	เป็นอย่างไร ?
๑. ชุมชนขาดบุคลากรในการจัดการศึกษา เด็กและเยาวชนไม่สามารถฟัง พูด อ่าน หรือเขียนภาษาไทยได้	๑. จัดกิจกรรมให้มีการแลกเปลี่ยนทางภาษาร่วมกัน ระหว่างภาษาไทยและภาษาปกาเกอะญอ มีการฝึกทักษะการเขียน การอ่าน โดยนำเอาประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวในวิถีชีวิตประจำวัน มาเป็นประเด็นเนื้อหาในการเรียนรู้	๑. เด็กและเยาวชนปกาเกอะญอสามารถฟัง พูด อ่านและเขียนภาษาไทยได้ระดับหนึ่ง และเกิดกระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ นั้นไปสู่บุคคลในครอบครัวของตนเองด้วย
๒. เด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ขาดโอกาสในการแสดงความคิดเห็น หรือแสดงออกในสิ่งที่เหมาะสมต่างๆ	๒. จัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้เด็กและเยาวชนได้มีการแสดงออกในสิ่งที่เขาต้องการ แต่ทั้งนี้จะต้องอยู่ภายในกรอบของเหตุผลและความเหมาะสม โดยจะยึดเอามติของกลุ่มเป็นข้อตกลง และเป็นแนวทางในการปฏิบัติร่วมกัน	๒. เด็กและเยาวชนมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้าแสดงออก หรือการแสดงความคิดเห็นต่อกลุ่ม รู้จักที่จะเคารพยอมรับในเหตุผลของผู้อื่น
๓. ไม่มีหน่วยงานที่จะเข้าไปดูแลช่วยเหลือ หรือให้การพัฒนาด้านต่างๆแก่ชุมชน	๓. มีการร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนเอง เช่น มีการร่วมกันสร้างอาคารชั่วคราว เพื่อใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน การซ่อมแซมระบบประปาภูเขาที่ทำจากรางไม้ไผ่ มีการร่วมกันดูแลจัดการสภาพแวดล้อมภายในชุมชนให้สวยงามโดยพยายามนำวัสดุ หรือปัจจัยต่างๆที่มีอยู่ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์	๓. ชุมชนได้เรียนรู้ที่จะนำสิ่งที่ตนเองมีอยู่ มาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ได้เรียนรู้ที่จะพึ่งตนเองก่อนที่จะร้องขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น ได้เรียนรู้ในเรื่องของการผนึกกำลังเพื่อที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อประโยชน์ของชุมชน ได้เรียนรู้ในการคิดแก้ไขปัญหาของตนเอง ด้วยตนเอง

เพราะอะไร?	เพราะอะไร?	ทำอะไร?
๔. ไม่มีหน่วยงานหรือบุคลากรกลุ่มใดเข้าไปให้คำแนะนำหรือให้คำปรึกษาเกี่ยวกับเรื่องราวที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน	๔. มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องราวต่างๆที่จะเป็นประโยชน์ต่อวิธีการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชน เช่น ในเรื่องของสุขภาพอนามัย การปรับตัวให้เหมาะสมกับสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน การประสานงานกับส่วนต่างๆ การเปิดรับสิ่งใหม่ๆ และการคงไว้ซึ่งสิ่งเดิมๆที่ดีๆของตนเอง	๔. ชุมชนได้มีการเรียนรู้ที่จะผสมผสานหรือปรับประยุกต์ใช้สิ่งที่ตนเองมีอยู่เดิม กับสิ่งที่กำลังเข้าใหม่เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อวิธีการดำรงอยู่ของตนเองและชุมชน
๕. เด็กและเยาวชน รวมถึงผู้คนในชุมชนเริ่มเกิดความสับสนและรู้สึกไม่มั่นใจในตนเองเนื่องจากมีสิ่งแปลกใหม่เข้าไปสู่ชุมชน เช่น การแต่งกาย ผลประโยชน์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต รวมถึงวิถีคิด หรือค่านิยมที่เบี่ยงเบน	๕. ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสิ่งที่ดีๆที่ชุมชนมีอยู่ เช่น การแต่งกาย ซึ่งชุมชนสามารถใช้ปัจจัย ที่มีในท้องถิ่นและสามารถผลิตเองได้ ความเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกัน โดยมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนสร้างความมั่นใจให้แก่กลุ่มเด็กและเยาวชนและมีการขยายผลไปสู่บุคคลในครอบครัว	๕. เด็กและเยาวชน รวมถึงผู้คนในชุมชน เกิดความเชื่อมั่นในสิ่งดีๆที่ตนเองมีอยู่ มีความเข้าใจในสิ่งแปลกใหม่ที่กำลังเข้าไปสู่ชุมชน รู้จักที่จะเลือกรับหรือปฏิเสธสิ่งใหม่ๆได้อย่างเหมาะสมในระดับหนึ่ง

บันทึกความคิด ของเด็กและเยาวชนปกาเกอญอ

เด็กชายสมบุรณ์ กล้วยบุปผา

กรณีปัญหา ยาเสพติด

สมบุรณ์ มีชื่อเป็นภาษาปกาเกอญอว่า แกระเซา ได้พูดถึงเรื่องยาเสพติด (ตอนอายุ ๑๐ ปี) ว่า ไม่ได้ไม่เหมือนข้าว กินไม่อิ่ม ราคาแพง คนที่กินแล้ว ไม่ยอมไปไร่ ไม่ไปฟันหญ้า ปีต่อไปก็จะมีข้าวกิน หากพ่อ หรือพี่ชายกินยาเสพติด เวลาเงินก็จะเอาไปซื้อยากินคนเดียว แม่และลูกคนอื่นๆ จะต้องกินข้าวกับน้ำพริก (ซึ่งมีเพียงพริกกับเกลือ) หากโตขึ้นเขาจะไม่ยอมกินยาเสพติด และหากมีเงินเขาจะไม่เอาไปซื้อยาเสพติด แต่จะนำเงินไปซื้อ ปลากระป๋อง ปลาทุเค็ม หรือมาฆ่า มากินกับข้าว ทุกคน

จะได้กินอร่อยๆและมีแรงไปไร่พื้หน้้า ปีหน้าก็จะมีข้าวกินทั้งปี แกระเซา รวมทั้งเพื่อนคนอื่นๆ ยังได้พยายามช่วยกันพูดถึงโทษภัยของยาเสพติดให้คนในชุมชนได้เข้าใจอีกด้วย

กรณีการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้าน

แกระเซาได้พูดว่ายังไม่อยากให้มีถนนเข้ามาที่หมู่บ้าน เพราะหากมีถนนเข้ามาถึงหมู่บ้าน รถยนต์ก็จะเข้ามา ผู้คนที่อื่นจะเข้ามาเยอะๆ คนดีมี คนไม่ดีมี คนเข้ามาเยอะๆวุ่นวาย พูดกันไม่ดี เสียยงดั่งอะอะไม่น่าฟัง และอาจจะทำอะไรไม่ดี โดยเฉพาะอาจจะมีการซื้อขายยาเสพติดกันได้ง่ายขึ้น เดินขึ้นดอยลงดอยเอาดีกว่า ได้ออกกำลังกายด้วย

เด็กชายธีระพล / เด็กชายบะลัง - บ้านแม่อกกลาน

กรณีการปรับปรุงซ่อมแซมประปาภูเขา

ธีระพล มีชื่อเป็นภาษาปกากะญอว่า ผะโจ (ตอนอายุ ๑๐ ปี)และบะลัง (ตอนอายุ ๑๒ ปี) ชาวพื้หน้้ารุ่นเดียวกัน ช่วยกันปรับปรุงรางน้ำที่ทำจากไม้ไผ่ ซึ่งแต่เดิมต่อเตี้ยๆในลำธารข้างหมู่บ้าน ต้องเดินเข้าไปประมาณ ๒๐ เมตร เวลาอาบน้ำต้องนั่งอาบ ผละโจและบะลัง กับเพื่อนๆได้ช่วยกันตัดไม้ไผ่มาต่อเป็นรางออกมาจนถึงทางเดินขึ้นหมู่บ้าน โดยบอกว่าที่อาบน้ำเดิมนั้นเตี้ย เวลาอาบน้ำเด็กๆก็อาจอาบได้ แต่ผู้ใหญ่ตัวโตๆต้องนั่งอาบ อาบไม่สนุก (ไม่สะดวก) แต่ถ้าต่อทำรางออกมาข้างนอก จะทำให้รางนั้นสูงขึ้น เด็กๆก็อาบได้ ผู้ใหญ่ตัวโตๆก็ยืนอาบได้ได้สนุก (สะดวก) คนเฒ่าคนแก่ก็ไม่ต้องเดินเข้าไปให้ลำบาก

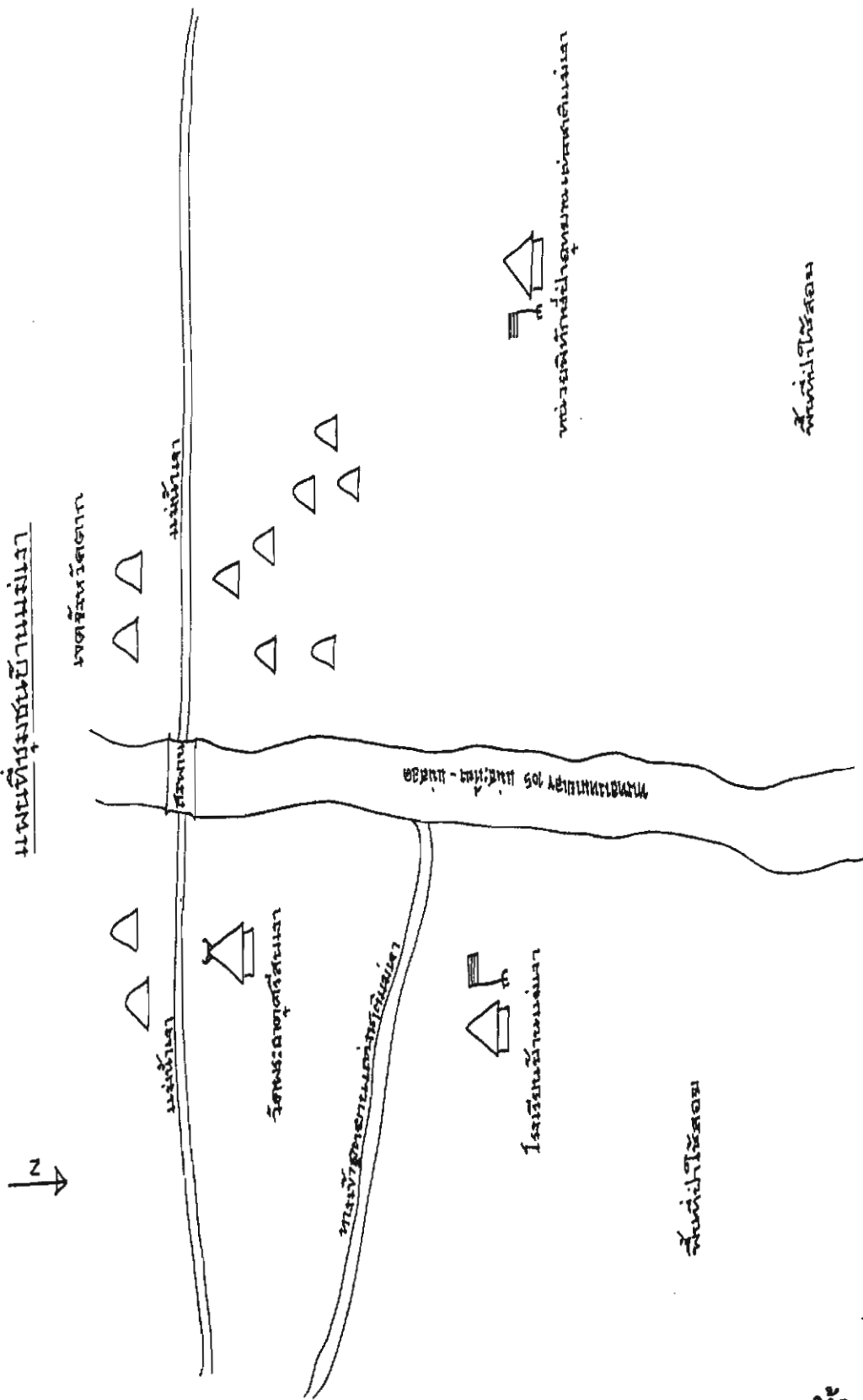
เด็กหญิงนังแ - บ้านแม่อกกลาน

กรณีโรงเรียนหลังเล็ก กับ โรงเรียนหลังใหญ่

นังแ ได้พูดถึงโรงเรียนหลังเล็กของเธอกับเพื่อนๆว่า โรงเรียนที่หมู่บ้านอื่นหลังใหญ่ๆ แต่โรงเรียนของพวกเธอที่แม่อกกลาน เป็นเพียงเพิงกันแดด กันฝนหลังเล็กๆ แต่เธอก็ชอบโรงเรียนหลังนี้มาก เพราะเธอกับเพื่อนๆได้ช่วยกันขุดดินปรับพื้นที่ และช่วยกันแบกไม้มาทำโรงเรียนด้วย และที่สำคัญก็คือ ถึงแม้โรงเรียนของพวกเธอจะไม่ใหญ่โตสวยงามเหมือนกับโรงเรียนในเมืองที่เคยไปเห็นมา แต่เธอกับเพื่อนๆก็สามารถฟังภาษาไทยรู้เรื่อง พูดภาษาไทยได้ อ่าน เขียนภาษาไทยได้เหมือนกัน “ เรามีของเราแบบนี้ ก็ใช้ของเราแบบนี้ไม่เป็นไร เหน้้าก็ดีแล้ว ดีกว่าไม่มีโรงเรียน ” ปัจจุบันนังแและเพื่อนๆก็ยังบ่นคิดถึงโรงเรียนหลังเล็กๆหลังแรกของพวกเธออยู่เสมอ (ขณะนั้นยังไม่ได้เป็นโรงเรียนอย่างเป็นทางการ ชุมชนได้ร่วมกับผู้วิจัย ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกันเอง ปัจจุบันสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสบเมย ได้เข้าไปดำเนินการเปิดเป็นห้องเรียนสาขา)

18-ก

แผนที่ชุมชนบ้านแม่เงา

พื้นที่ป่าสงวน

พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติแม่เงา

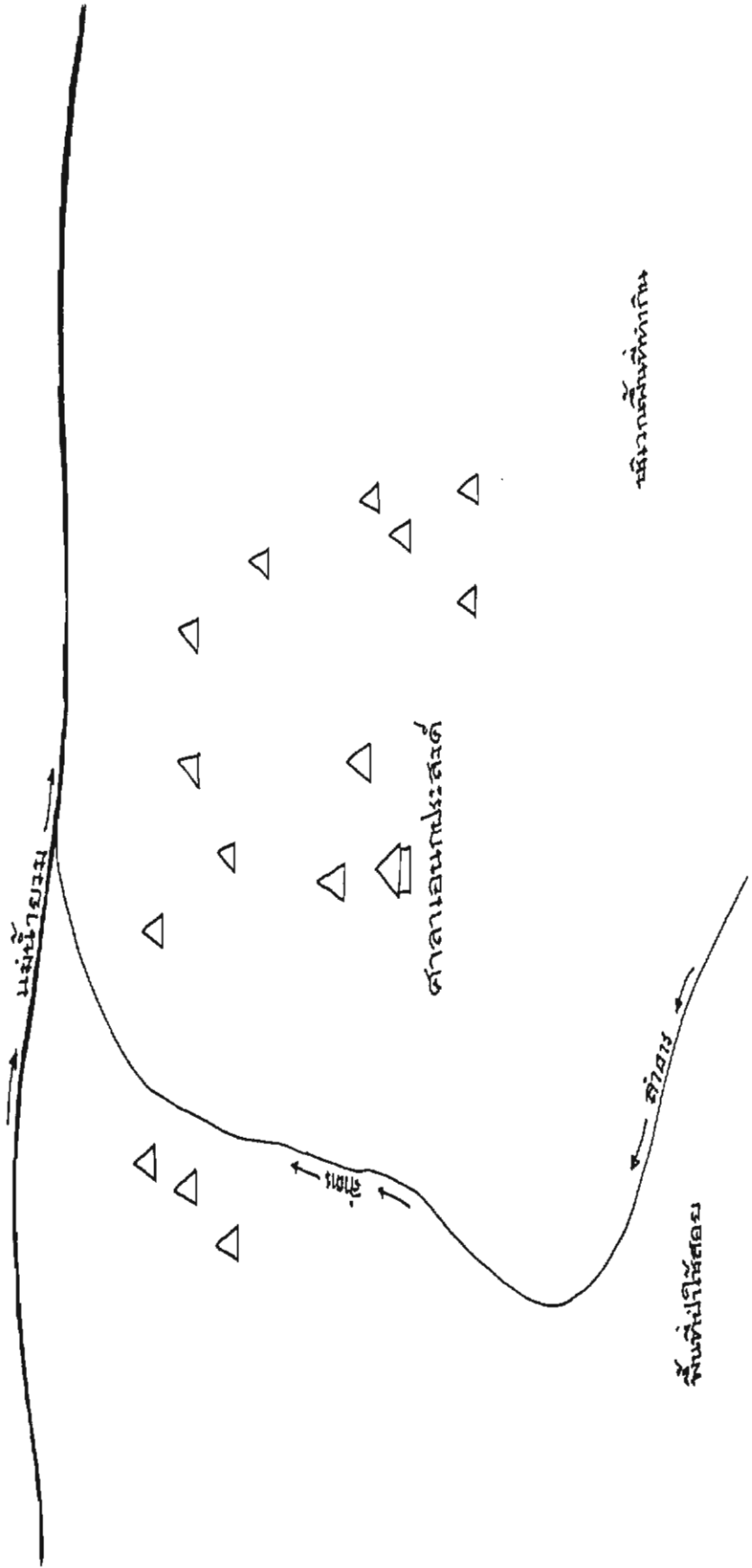
พื้นที่ป่าสงวน

← Z

18-๗

แผนที่ชุมชนบ้านท่าเรือ

เขตจังหวัดตาก

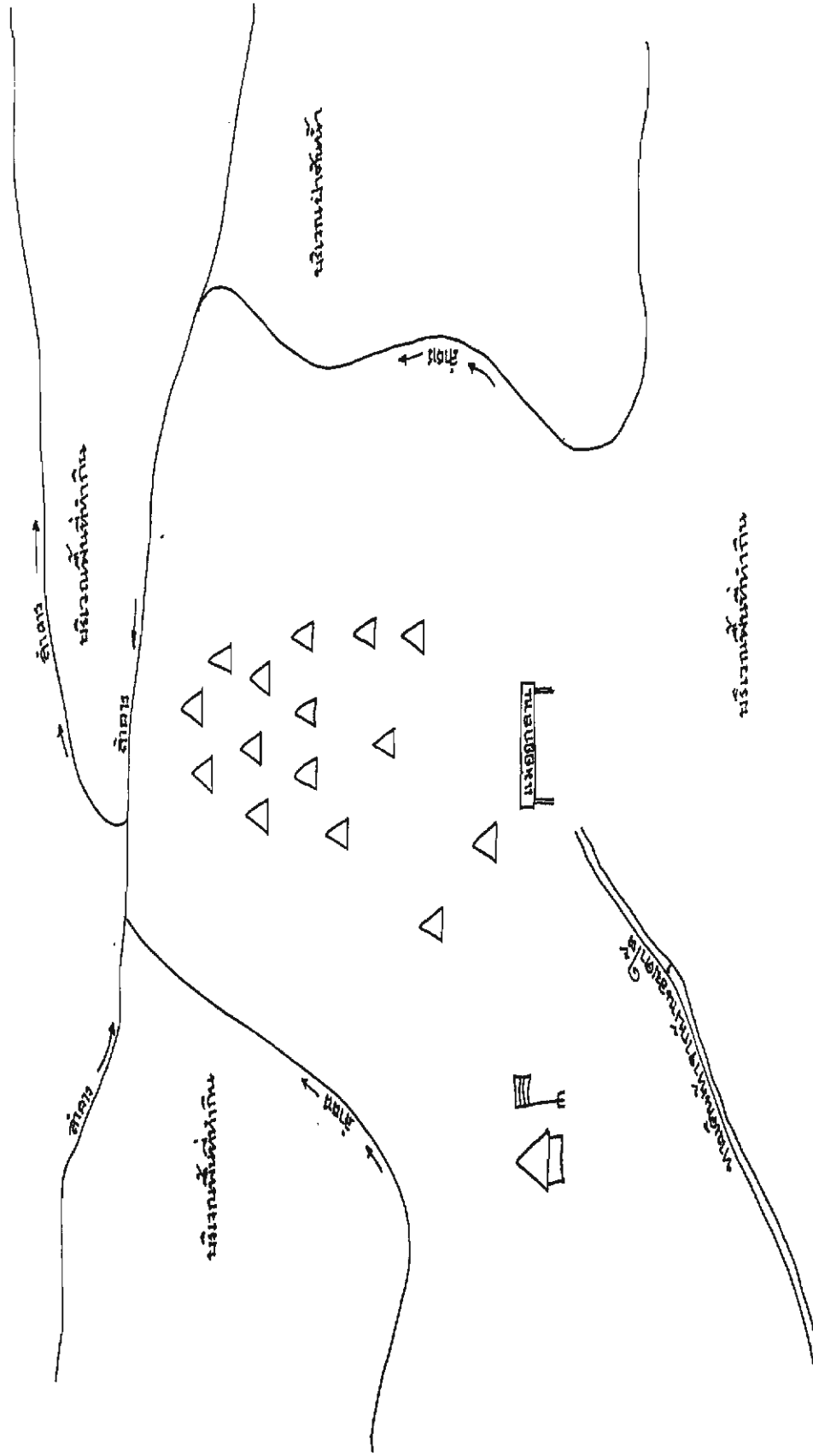
พื้นที่ป่าสงวน

พื้นที่ป่าสงวน

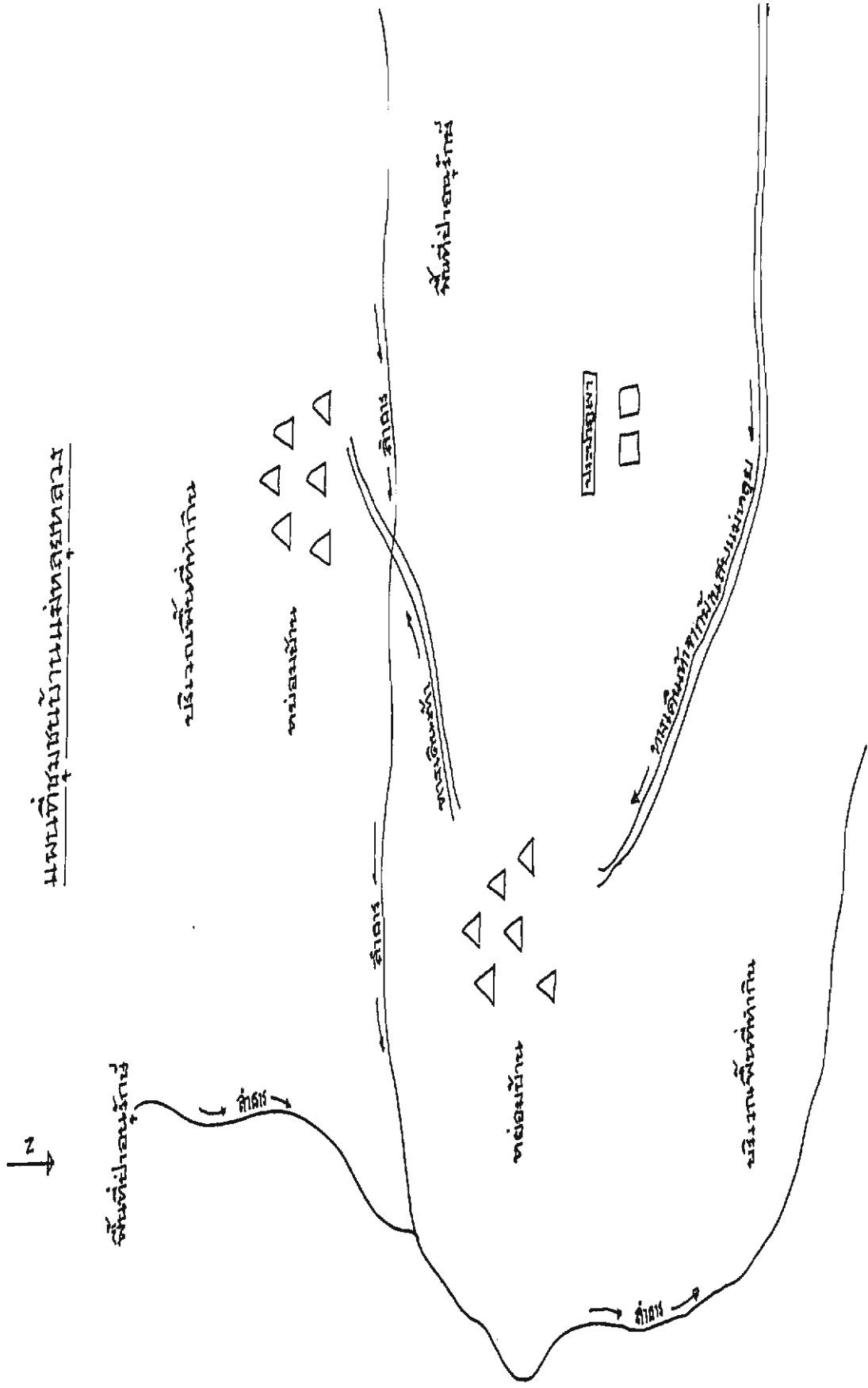
← Z

18-ค

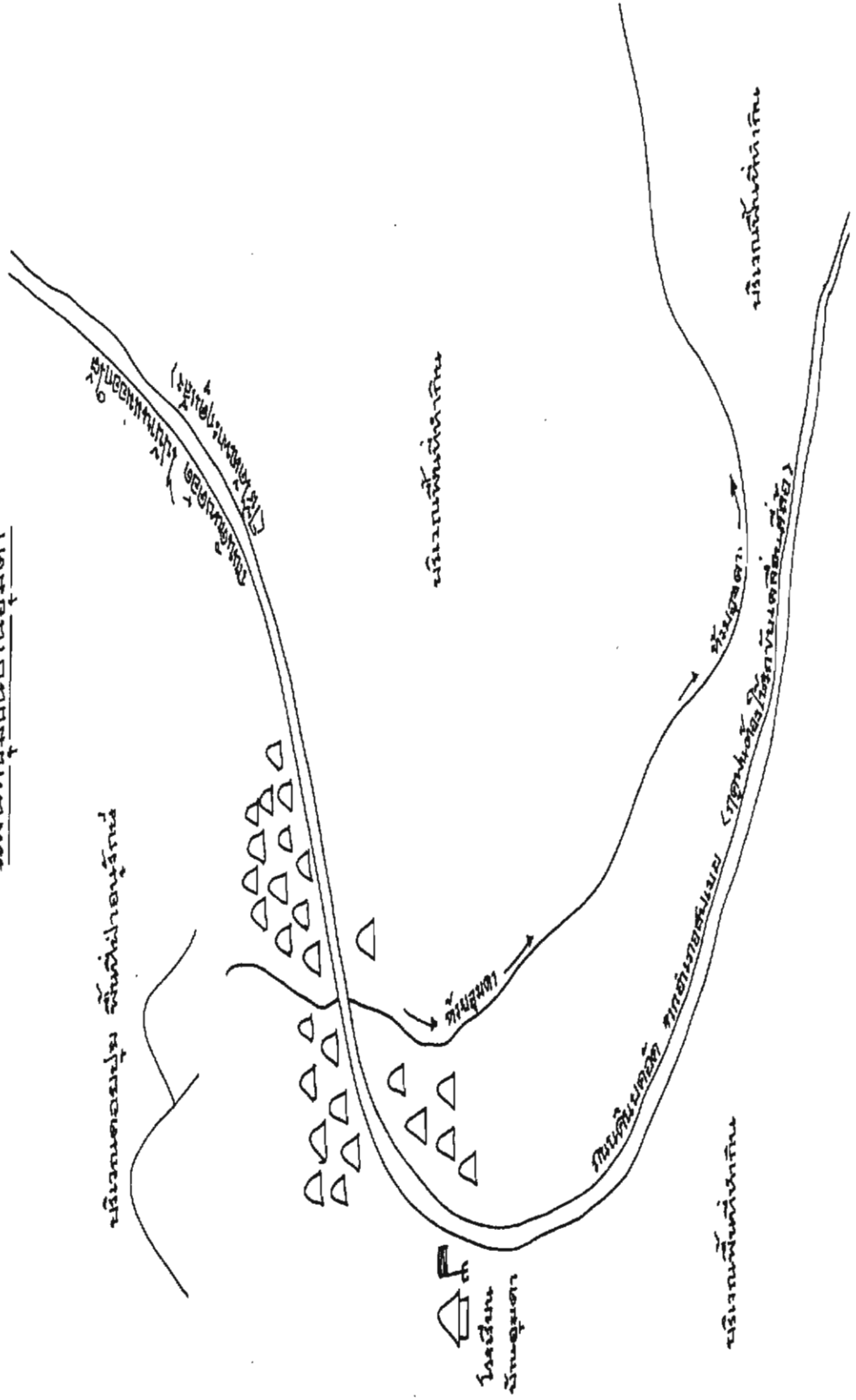
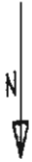
แผนที่ตั้งชุมชนบ้านหนองยกลา

แผนที่ชุมชนบ้านแม่สุพรรณหลวง

แผนที่ชุมชนบ้านอุ้มตา

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

การดำเนินการศึกษาวิจัย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นการดำเนินการวิจัยที่ต้องการค้นหา รูปแบบ วิธีการ หรือกระบวนการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ต่อการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ เพื่อเป็นแนวทางในการส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ที่อยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกล ซึ่งมีความแตกต่างจากกลุ่มเด็กและเยาวชนอื่นๆ ทั้งในด้านของภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร วิถีชีวิตความเป็นอยู่ บริบทของพื้นที่ และโอกาสในการเรียนรู้เรื่องราว สถานการณ์ต่างๆ ที่ค่อนข้างจำกัด โดยได้มีการศึกษาถึงภูมิปัญญาดั้งเดิม และกระบวนการที่มีส่วนในการเสริมศักยภาพแก่ชุมชนปกาเกอะญอ ให้สามารถดำรงอยู่ได้จนถึงปัจจุบัน ศึกษาถึงสถานการณ์การพัฒนาเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนปกาเกอะญอ โดยเฉพาะผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อนำไปสู่การได้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ที่ส่งผลทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ท่ามกลางกระแสการพัฒนาเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

๓.๒ สถานที่ดำเนินการวิจัย

๑.บ้านแม่อกกลาน	ม.๔ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๒.บ้านอุมดา	ม.๘ ต.แม่คะตวน อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๓.บ้านแม่หลุยหลวง	ม.๔ ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๔.บ้านแม่เงา	ม.๘ ต.แม่สวด อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน
๕.บ้านท่าเรือ	ม.๘ ต.สบเมย อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

๓.๓ ประชากรเป้าหมายและที่มวิจัย

การดำเนินการวิจัย การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีประชากรกลุ่มเป้าหมายหลักคือกลุ่มเด็กและเยาวชนปกาเกอะญอ ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แสดงความคิดเห็น และเป็นผู้ให้ข้อมูล โดยมีกลุ่ม

เด็กและเยาวชนบางเข้ามาร่วมเป็นทีมงานวิจัยที่อยู่ในชุมชน แต่เนื่องจากทีมงานวิจัยที่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ มีข้อจำกัดในเรื่องของการอ่าน การเขียน และขาดทักษะในการใช้ภาษาไทย จึงมีนักวิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยเป็นทีมวิจัยหลัก ที่ทำหน้าที่ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ บันทึกผลการเก็บข้อมูล การศึกษาปัญหา การสำรวจพื้นที่เป้าหมาย การประสานงาน การวิเคราะห์ผลและการเขียนรายงาน เป็นต้น

ซึ่งการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่มคนที่มีความสำคัญในการสนับสนุนให้ งานวิจัยดำเนินงานจนประสบผลสำเร็จ ประกอบด้วยกลุ่มคน ดังนี้คือ

๓.๓.๑) ทีมวิจัยหลัก ประกอบด้วย

๑. นางสาววิไลวรรณ ศรีทราธรรม เป็นหัวหน้าโครงการวิจัย
๒. นายชูชัย ศรีทราธรรม เป็นผู้ช่วยนักวิจัย

๓.๓.๒) ทีมวิจัยพื้นที่บ้านแม่อกลาน ประกอบด้วย

๑. เด็กชายสมบุญ กล้วยบุปผา เยาวชน / เรียนชั้น ป.๒ (โปว์)
๒. เด็กชายธีระพล คลองทับคล้อ เยาวชน / เรียนชั้น ป.๒ (โปว์)
๓. เด็กหญิงนงดี กล้วยบุปผา เยาวชน / เรียนชั้น ป.๒ (โปว์)
๔. นางสาวจันทร์ดี ตาแก้ว เยาวชน / เรียนชั้น ป.๒ (โปว์)

๓.๓.๓) ทีมวิจัยพื้นที่บ้านอุมดา ประกอบด้วย

๑. นางสาวบุญเรือน อุทิศพรชัย เยาวชน / จบ ป.๖ (โปว์)

๓.๓.๔) ทีมวิจัยพื้นที่บ้านแม่หลุยหลวง ประกอบด้วย

๑. นางสาวจันทร์ทิมา วสันต์แดนดง เยาวชน / จบ ป.๖ (สกอ)
๒. นายโป๊ะโละ วสันต์แดนดง เยาวชน / ไม่ได้เรียนหนังสือ (สกอ)

๓.๓.๕) ทีมวิจัยพื้นที่บ้านแม่เงา ประกอบด้วย

๑. นายธันวา ทวีคุ้มเดช เยาวชน / เรียนชั้น ม.๑ (โปว์)

๓.๓.๖) ทีมวิจัยพื้นที่บ้านท่าเรือ ประกอบด้วย

๑. นายโสภณ ศรีทราเสรี เยาวชน / จบ ป.๖ (โปว์)
๒. นายอรรณ (พะกะเจ้อ) เยาวชน / ไม่ได้เรียนหนังสือ (โปว์)
๓. นายภาคภูมิ (จอดดี) เยาวชน / จบ ป.๖ (โปว์)
๔. นางสาวมีลาเออ - เยาวชน / ไม่ได้เรียนหนังสือ (โปว์)
๕. เด็กหญิงกันยารัตน์ ชุ่มพฤกษา เยาวชน / เรียนชั้น ม.๒ (โปว์)
๖. เด็กหญิงจันทร์จิรา (ดีละ) เยาวชน / เรียนชั้น ม.๑ (โปว์)

๓.๓.๗) ผู้สนับสนุนโครงการวิจัย

๑. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. ภาคเหนือ) เป็นที่ปรึกษางานวิจัยและเป็นผู้ให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการวิจัย

๒. ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นที่ปรึกษางานวิจัย

๓. คณะครูโรงเรียนในพื้นที่งานวิจัย เป็นผู้ให้การสนับสนุนความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ

๓.๔ แหล่งข้อมูลและวิธีการเก็บข้อมูล

๓.๔.๑) ประเภทของข้อมูล ที่ใช้ประกอบในการศึกษาวิจัย แบ่งออกดังนี้ คือ

ข้อมูลปฐมภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการในประเด็นต่างๆ การมีวงพูดคุยสนทนากลุ่มย่อยเล็กๆอย่างไม่เป็นทางการในชุมชน และการสัมภาษณ์พูดคุยเป็นรายบุคคล รวมถึงการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม โดยใช้วิธีการจดบันทึกเป็นหลัก ซึ่งทำให้ได้ข้อมูล ๒ ลักษณะ คือ

- ◆ ข้อมูลเชิงคุณลักษณะ ซึ่งได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด มุมมอง ของชนเผ่าปกากะญอ
- ◆ ข้อมูลสิ่งแวดล้อม ซึ่งได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนในด้านต่างๆ

๓.๔.๒) วิธีเก็บข้อมูล

๓.๔.๒.๑) การเก็บข้อมูลโดยอ้อม โดยใช้วิธีการ คือ

◆ การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม เป็นการสังเกตการณ์ในขณะที่มีการดำเนินกิจกรรมการวิจัย และการที่ผู้วิจัยอยู่ร่วมในสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

◆ การสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการสังเกตการณ์โดยที่ทีมวิจัยไม่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม แต่เข้าไปร่วมสังเกตการณ์การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเด็กและเยาวชน เพื่อศึกษาถึงบรรยากาศในการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การแสดงความคิดเห็น การแสดงออก วิธีการขั้นตอน และการแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงาน

๓.๔.๒.๑) วิธีการเก็บข้อมูลโดยตรง โดยใช้วิธีการ คือ

๑.การสัมภาษณ์ เป็นการใช่วิธีการพูดคุยโดยไม่ได้มีแบบสัมภาษณ์ ซึ่งทีมวิจัยหลักจะเป็นผู้เปิดประเด็นคำถามเพื่อให้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยน และเป็นผู้จดบันทึก โดยมีทีมวิจัยที่เป็นกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนร่วมพูดคุยแลกเปลี่ยน และในบางครั้งก็ช่วยแปลภาษาถิ่นเป็นภาษาไทย แปลภาษาไทยเป็นภาษาถิ่น และช่วยอธิบายเพิ่มเติม ให้ผู้ถูกสัมภาษณ์และทีมวิจัยหลัก ได้พูดคุยกันอย่างเกิดความเข้าใจถูกต้องตรงกันมากขึ้น

๒.การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้วิธีการดำเนินการใน ๒ ลักษณะ คือ

◆ การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ

โดยการร่วมพูดคุยสนทนาในลักษณะกลุ่มย่อย ที่เป็นวิถีชีวิตประจำวันภายในชุมชน กลุ่มละประมาณ ๓ - ๗ คน ซึ่งไม่ต้องมีการเตรียมการแต่อย่างใด เพียงแต่ทีมวิจัยจะต้องเข้าไปคลุกคลีใกล้ชิด หรือใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนพอสมควร ซึ่งจะมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด คือ

ข้อดี

๑.ผู้ร่วมการสนทนา กล่าวพูดแสดงความคิดเห็นมากกว่าการจัดเวทีแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการ

๒.ผู้ร่วมการสนทนา สามารถพูดแสดงความคิดเห็นได้อย่างทั่วทุกคน

๓.ผู้ร่วมการสนทนา สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนรายละเอียดในเชิงลึก ได้มากกว่าการจัดเวทีแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการ

๔.ไม่ต้องมีการเตรียมทีมวิจัยและกระบวนการ ขั้นตอน มากนัก เพียงแต่ทีมวิจัยที่จะเข้าไปร่วมการพูดคุยสนทนา ต้องมีการเตรียมประเด็นคำถามเพื่อนำไปเป็นประเด็นพูดคุยแลกเปลี่ยน ซักถาม เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยน

ข้อจำกัด

๑.ต้องใช้เวลาในการพูดคุยแลกเปลี่ยนมากกว่าการจัดเวทีแลกเปลี่ยนอย่างเป็นทางการ

๒.ทีมวิจัย ต้องใช้เวลาในการเรียนรู้ทำความเข้าใจ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนค่อนข้างมาก

๓.ทีมวิจัย อาจไม่สามารถกำหนดรูปแบบกระบวนการ ในการพูดคุยแลกเปลี่ยนเองได้ ต้องขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน

๔.เป็นวิธีการที่สามารถใช้ได้เฉพาะกับกลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ ประมาณ ๓ - ๗ คน

๕.อาจขาดความหลากหลายของกลุ่มคน ประสบการณ์ และแนวความคิด

◆ การจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

โดยการเปิดเวทีพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรื่องราว หรือข้อมูลต่างๆ ทั้งภายในชุมชนและนอกชุมชน โดยในการจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างเป็นทางการนี้ ทีมวิจัยไม่จำเป็นต้องใช้เวลาเข้าไปคลุกคลีใกล้ชิด หรือใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับชุมชนมากนัก ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อจำกัด คือ

ข้อดี

๑.เป็นรูปแบบของการจัดกระบวนการที่เหมาะสม สำหรับสถานการณ์ที่มีข้อจำกัดในเรื่องของระยะเวลา

๒. ทีมวิจัย สามารถกำหนดรูปแบบ กระบวนการในการดำเนินการเองได้

๓. ทีมวิจัย สามารถจัดกระบวนการแลกเปลี่ยนกับคนกลุ่มใหญ่ได้ ทำให้มีความหลากหลายของกลุ่มคน ประสบการณ์ และแนวความคิด

ข้อจำกัด

๑. ผู้ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ส่วนใหญ่ มักไม่ค่อยกล้าพูดคุยแสดงความคิดเห็นเท่าที่ควร

๒. ผู้ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาจพูดคุยแสดงความคิดเห็นได้ไม่ทั่วทุกคน

๓. ผู้ร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อาจไม่สามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนรายละเอียดในเชิงลึกได้อย่างครบถ้วน

๔. ต้องมีการเตรียมทีมวิจัย และกระบวนการ ขั้นตอน ที่ค่อนข้างมาก คือ

➡ การเตรียมทีมวิจัย ต้องมีการทำความเข้าใจ รายละเอียดวิธีการ ขั้นตอน การแบ่งบทบาทหน้าที่ ในการรับผิดชอบการดำเนินงาน

➡ การเตรียมประเด็น เนื้อหา วิธีการ ขั้นตอน และกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ อย่างละเอียดและชัดเจน

➡ การเตรียมการประสานงานกลุ่มผู้เข้าร่วมเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้

➡ การเตรียมวัสดุอุปกรณ์ เอกสาร หรือสื่อต่างๆ

➡ การจัดเตรียม อาหาร สถานที่ และอื่นๆที่เกี่ยวข้อง

➡ การเตรียมการจัดการงบประมาณ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินกิจกรรม

➡ การเตรียมการบันทึกเก็บข้อมูล และสรุปกิจกรรม

๓.๕ กระบวนการศึกษาวิจัย

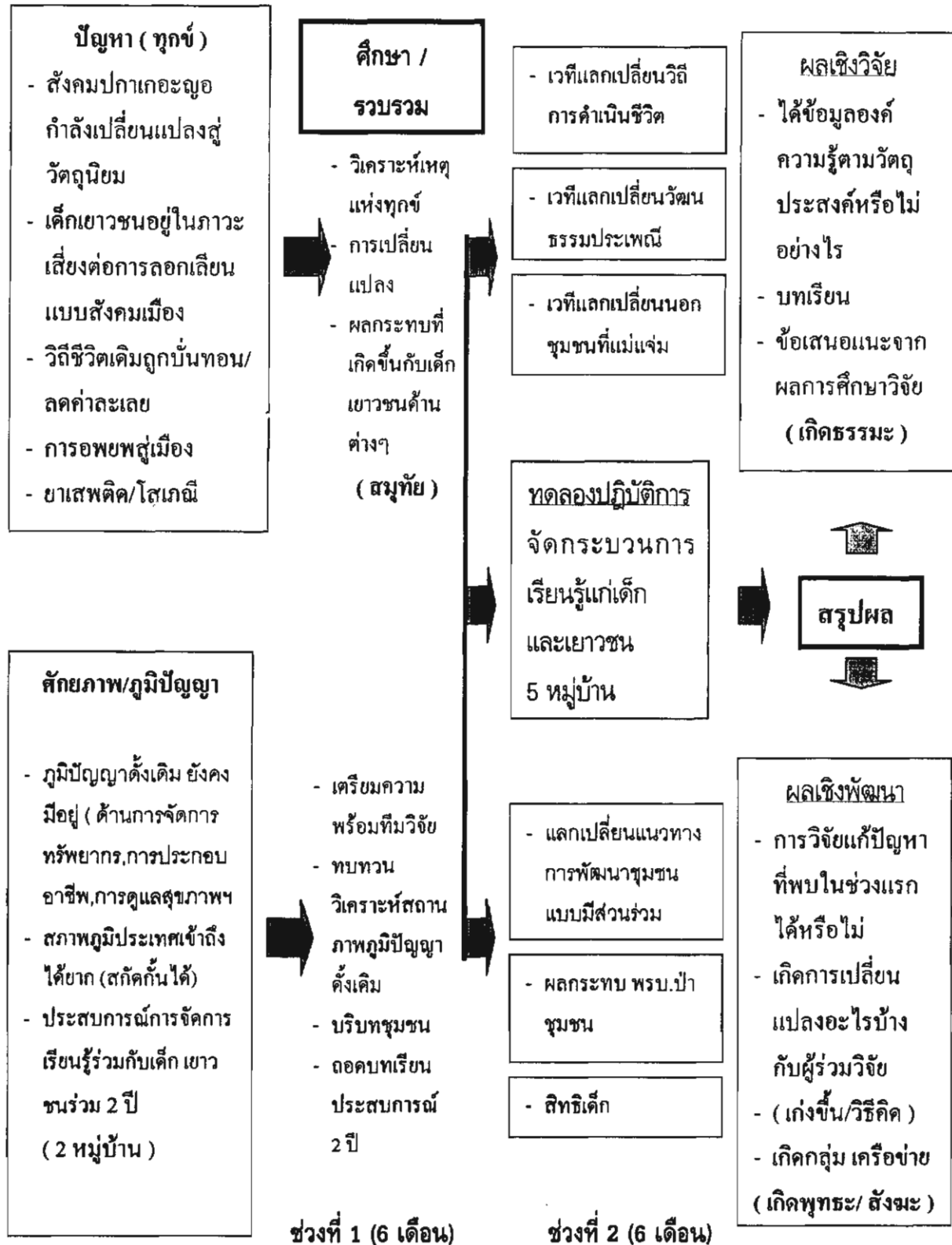
เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหลักของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่มุ่งเน้น ผลเชิงกระบวนการเป็นสำคัญ จึงได้จัดช่วงเวลาในการวิจัยออกเป็น 2 ช่วง ช่วงละ 6 เดือน ดังนี้

ช่วงที่ 1 ศึกษาทบทวนสถานการณ์ ของพื้นที่ เพื่อสืบสาวถึงสาเหตุแห่งทุกข์ (สมุทัย) และภูมิปัญญาของชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อเป็นฐานในการแก้ปัญหา โดยการพึ่งตนเองเป็นหลัก (ภูมิปัญญา/ศักยภาพ) ทั้งนี้โดยวิธีการตามข้อที่ ๓.๔ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง สามารถกระตุ้นจิตสำนึก ที่จะตระหนักถึงปัญหา และคุณค่าวิถีชีวิตดั้งเดิม

ช่วงที่ 2 การจัดกระบวนการเรียนรู้ แก่เด็กเยาวชน เป็นการปฏิบัติ จากผลของข้อมูลที่รวบรวมได้ในช่วงที่ 1 ได้กำหนดกิจกรรมเพื่อการแก้ปัญหา ที่หลากหลาย จากนั้นก็มีการสรุปผล ว่า กิจกรรมที่ได้ทำนั้น มีรูปแบบที่เหมาะสมหรือไม่ อย่างไร กระบวนการศึกษาวิจัย มีรายละเอียด ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR)

โครงการ การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชนปากเกาะเหนือ อ.สบเมย จ.แม่ฮ่องสอน

บทที่ ๔

พื้นที่เป้าหมายและบริบทชุมชน

พื้นที่เป้าหมายและบริบทชุมชน

๔.๑. ชุมชนบ้านท่าเรือ

๔.๑.๑) ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนซึ่งเป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านที่ยาเพอ และหมู่บ้านห้วยไชยวงศ์ หมู่ที่ ๘ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการก่อตั้งเป็นชุมชนขึ้นเมื่อประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งแต่เดิมเป็นชุมชนที่มีการอพยพมารับจ้างทำงานเหมืองแร่ ที่เหมืองแร่ผาแล ผู้ที่เข้ามาอยู่โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มคนที่อพยพโยกย้ายมาจากหลายๆพื้นที่ ทั้งในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียงและพื้นที่อื่นๆ รวมถึงกลุ่มคนที่มีการอพยพโยกย้ายเข้ามาจากฝั่งประเทศพม่า จนกระทั่งเมื่อประมาณ ๒๐ ปีที่ผ่านมา กิจการเหมืองแร่ได้ปิดการดำเนินกิจการลง ผู้ที่อาศัยอยู่ในบริเวณดังกล่าวได้มีการอพยพแยกย้ายกลับสู่ภูมิลำเนาเดิมบ้าง แยกย้ายกันออกไปหางานทำที่อื่นบ้าง และมีอีกบางส่วนที่แยกย้ายกันทำไร่ ทำสวน อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงรอบๆเหมืองแร่นั้นจนถึงปัจจุบัน

สำหรับประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนบ้านท่าเรือในปัจจุบัน ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง เช่น บางครอบครัวมีการย้ายมาจากหมู่บ้านแม่คะตวน หมู่ที่ ๒ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน บางครอบครัวมีการย้ายมาจากหมู่บ้านแม่สวด หมู่ ๑ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และมีบางครอบครัวที่เป็นชนเผ่าปกากะญอ ซึ่งอพยพมาจากชายแดนประเทศพม่า ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๐๔ เพื่อรับจ้างทำงานเหมืองแร่ และหลังจากที่เหมืองแร่ปิดกิจการลง กลุ่มคนเหล่านั้นก็ได้อาศัยปลูกสร้างบ้านเรือนและทำไร่ ทำสวน อยู่รอบๆบริเวณเหมืองแร่นี้ดังกล่าว

ปี พ.ศ.๒๕๔๒ ทางฝ่ายปกครองอำเภอสบเมย และองค์การบริหารส่วนตำบลสบเมย ได้เข้าไปดูแล เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาเสพติดร่วมกับชุมชน และทำการสำรวจจำนวนประชากรทั้งหมด ซึ่งในช่วงที่ผ่านมาไม่เคยมีหน่วยงานใดเข้าไปทำการสำรวจมาก่อน รวมทั้งได้พยายามแนะนำให้ชาวบ้านที่อาศัยทำไร่ ทำสวน กระจัดกระจายอยู่ในบริเวณใกล้เคียง ให้มาอยู่รวมกันเป็นชุมชนเช่นที่อยู่อู่ในปัจจุบัน

๔.๑.๒) ที่ตั้ง อาณาเขต

ชุมชนบ้านท่าเรือ ตั้งอยู่หมู่ที่ ๘ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆดังนี้คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านห้วยหิชะ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านที่ยาเพอ หมู่ที่ ๘ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแม่น้ำยม ที่กั้นระหว่างอำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน
และอำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านห้วยไชยรงค์ หมู่ที่ ๘ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔.๑.๓) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านท่าเรือ มีลักษณะโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบเล็กๆตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำยม แวดล้อมด้วยภูเขาสูงใหญ่สลับซับซ้อน ที่ยังคงค่อนข้างอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด

๔.๑.๔) ประชากร

ประชากรที่อาศัยอยู่ภายในชุมชนบ้านท่าเรือส่วนใหญ่ เป็นชาวเขาชนเผ่าปกาเกอะญอ ที่ผสมผสานระหว่างเชื้อสายโปรวและสกอ มีจำนวน ๑๖ ครอบครัว มีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน ๗๖ คน ชาย ๔๒ คน และหญิง ๓๔ คน

๔.๑.๕) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านท่าเรือ อาศัยปลูกสร้างบ้านเรือนรวมกันอยู่เป็นชุมชนเล็กๆใกล้กับบริเวณพื้นที่ทำกิน มีการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบง่ายๆ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น อาทิ ไม้ไผ่ ใบตองตึง และมีบางส่วนที่ใช้ไม้สักบ้าง

๔.๑.๖) เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับสังคมภายนอก

ชุมชนบ้านท่าเรือ มีเส้นทางที่ใช้สำหรับการคมนาคมติดต่อกับสังคม หรือชุมชนภายนอก ได้ ๒ เส้นทางคือ

ทางบก โดยเส้นทางรถยนต์จากหมู่บ้านแม่คะตวน หมู่ที่ ๒ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ไปตามเส้นทางถนนดินลูกรัง ผ่านหมู่บ้านห้วยกองมูล หมู่ที่ ๔ ตำบลสบเมย หมู่บ้านห้วยทึบ หมู่ที่ ๑๐ ตำบลสบเมย ถึงหมู่บ้านท่าเรือ รวมระยะทางประมาณ ๓๐ กิโลเมตร ซึ่งจะใช้ได้เฉพาะในช่วงฤดูแล้งและต้นฤดูฝนเท่านั้น

โดยเส้นทางเดินเท้า จากชุมชนบ้านแม่เงา มีเส้นทางเดินเท้า ซึ่งแต่เดิมเป็นเส้นทางรถยนต์ที่ใช้สำหรับลำเลียงขนส่งแร่จากชุมชนบ้านท่าเรือออกมาสู่ชุมชนบ้านแม่เงา เดินเรียบเลาะไปตามลำน้ำแม่ยม ระยะทาง ๘ กิโลเมตร ใช้เวลาเดินเท้าประมาณ ๑ ชั่วโมงครึ่ง ถึง ๒ ชั่วโมง ซึ่งจะใช้ได้เฉพาะในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น

ทางน้ำ โดยการนั่งเรือจากชุมชนบ้านแม่เงา หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ล่องลงไปตามลำน้ำแม่ยมถึงชุมชนบ้านท่าเรือ ใช้เวลาประมาณ ๔๕ - ๖๐ นาที ตามสภาพของกระแสน้ำในช่วงฤดูกาลต่างๆ ซึ่งสามารถใช้ตลอดปี

๔.๑.๗) ด้านการศึกษา

ชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่ไม่มีหน่วยงานทางการศึกษาเข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ไม่รู้หนังสือ จะมีก็แต่กลุ่มเด็กและเยาวชนบางส่วนที่มีโอกาสออกไปเรียนหนังสือในระดับชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนบ้านแม่เงา หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย โรงเรียนบ้านแม่คะตวน หมู่ที่ ๒ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย และระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย

๔.๑.๘) ด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่ไม่มีสถานบริการทางด้านสาธารณสุข แต่อยู่ในเขตรับผิดชอบของสถานีอนามัยบ้านเลโค๊ะ หมู่ที่ ๑ ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย แต่เนื่องจากการเดินทางไปใช้บริการที่สถานีอนามัย มีระยะทางที่ค่อนข้างห่างไกล ไม่สะดวกในการเดินทาง เมื่อมีอาการเจ็บป่วย ชาวบ้านจึงมักจะเดินทางไปใช้บริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภอสบเมย

สำหรับอาการเจ็บป่วยที่มักพบในชุมชนบ้านท่าเรือ ได้แก่ โรคมาลาเรีย และไทฟอยด์

๔.๑.๙) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา

เนื่องจากชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่มีการผสมผสานระหว่างชนพื้นเมืองภาคเหนือ และชนเผ่าปกากะญอ ซึ่งส่วนใหญ่มีการอพยพโยกย้ายมาจากหลายพื้นที่ ทั้งในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง และมีส่วนที่มีการอพยพโยกย้ายมาจากชายแดนประเทศพม่า ในช่วงที่มีการทำเหมืองแร่ ดังนั้น ชุมชนจึงมีความหลากหลายในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อต่างๆ โดยมีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อของคนพื้นเมืองภาคเหนือ กับ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อของชนเผ่าปกากะญอ ซึ่งปัจจุบันโดยภาพรวมจะมีลักษณะเป็นวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อ ที่เป็นแบบพื้นเมืองภาคเหนือเสียเป็นส่วนใหญ่ จะมีที่เป็นแบบเฉพาะของชนเผ่าปกากะญอบ้างในบางเรื่อง อาทิ

ประเพณี ได้แก่ ประเพณีปีใหม่เมือง หรือประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ฯลฯ

วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการประกอบอาหาร ซึ่งจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการประกอบอาหารของพม่า

วิถีชีวิต ชุมชนบ้านท่าเรือ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย คล้ายคลึงกับชุมชนพื้นเมืองภาคเหนือและชุมชนปกากะญอโดยทั่วไป

ความเชื่อ ชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่มีความเชื่อต่างๆ เช่นเดียวกับชุมชนในภาคเหนือและชุมชนปกากะญอ ทั่วไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำไร่ ซึ่งจะต้องมีการเลี้ยงผี ก่อนที่จะทำไร่ในแต่ละปี การมัดมือ เลี้ยงผี เมื่อมีอาการเจ็บป่วย

ชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่มีการนับถือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาหลักของชุมชนเพียงศาสนาเดียว

๔.๑.๑๐) ด้านการปกครอง

เนื่องจากชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่เป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านหลัก ประกอบกับประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชน เป็นผู้ที่ยังไม่ได้รับการลงสถานะบุคคล หรือสัญชาติ และยังไม่เคยมีหน่วยงานใดเข้าไปดูแลช่วยเหลือพัฒนาอย่างจริงจัง ประชาชนจึงอยู่ดูแลกันเองปกครองกันเอง โดยอาศัยระบบโครงสร้างของครอบครัว และมีการคัดเลือกผู้นำกันเอง ซึ่งจะมีทั้งผู้ที่ทำหน้าที่ปกครอง ดูแลสมาชิกภายในชุมชน และผู้นำที่ทำหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อของชุมชน

๔.๑.๑๑) ด้านความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ มีการพึ่งพาช่วยเหลือกันและกัน

๔.๑.๑๒) ระเบียบปฏิบัติ ข้อตกลงของชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านท่าเรือ เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนปิด ไม่ค่อยได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆจากภายนอกมากนัก รวมทั้งยังเป็นชุมชนที่บ้านบริวารของหมู่บ้านหลัก จึงไม่ค่อยได้รับการปกครองดูแลอย่างใกล้ชิดเท่าที่ควร ชุมชนจึงได้มีการตั้งระเบียบปฏิบัติ เป็นข้อตกลงร่วมกันขึ้นเองภายในชุมชน

ระเบียบปฏิบัติ ข้อตกลงที่สำคัญของชุมชนบ้านท่าเรือ ได้แก่

๑. การไม่ยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติดอย่างเด็ดขาด
๒. การไม่ตัดไม้ทำลายป่าในบริเวณใกล้เคียง รอบๆชุมชน

๔.๑.๑๓) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ที่ดิน ชุมชนบ้านท่าเรือ มีการจัดแบ่งพื้นที่ดินออกเป็น ๓ ส่วนคือ

๑. พื้นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นบริเวณที่ปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำยม ซึ่งมีอยู่ประมาณ ๒๐ ไร่

๒. พื้นที่ทำกิน อยู่ในบริเวณรอบๆชุมชน ซึ่งแต่ละครอบครัวมีอยู่ไม่มากนัก โดยใช้เป็นพื้นที่ทำไร่หมุนเวียน เพื่อปลูกข้าวไร่ พริก และถั่วลิสง

๓. พื้นที่ป่าชุมชน อยู่ในบริเวณที่ถัดออกไปจากพื้นที่ทำกิน ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ประเภทพืชผักต่างๆ รวมถึงเป็นบริเวณป่าที่เป็นแหล่งไม้ใช้สอย ที่มีความจำเป็นในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และนำมาทำเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันของชุมชน

แหล่งน้ำ ชุมชนบ้านท่าเรือ มีแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ รวม ๒ แหล่ง คือ

๑. แหล่งน้ำจากแม่น้ำยม เป็นแหล่งน้ำที่สามารถใช้อาบได้อย่างเดียว
๒. แหล่งน้ำจากลำธารที่อยู่ด้านบนชุมชน เป็นแหล่งน้ำสะอาดที่สามารถนำมาใช้อุปโภคบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปี

ทรัพยากรป่าไม้ ถือเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญ เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ เป็นแหล่งไม้ใช้สอยแล้ว ป่าไม้ก็ยังสามารถช่วยรักษาความสมดุลของสภาพแวดล้อมในบริเวณชุมชนอีกด้วย

ป่าไม้ในบริเวณชุมชนบ้านท่าเรือ มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ พืชพันธุ์ไม้ที่ขึ้นในบริเวณนี้ ได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้ติง ไม้ไผ่ ฯลฯ

๔.๑.๑๔) ด้านการประกอบอาชีพ / เศรษฐกิจชุมชน

อาชีพ ชุมชนบ้านท่าเรือ มีการประกอบอาชีพทำไร่เป็นอาชีพหลัก โดยมีอาชีพรับจ้างในบริเวณชุมชนเป็นอาชีพรองลงมา และมีการเลี้ยงสัตว์ ประเภท เป็ด ไก่ และหมู บ้างเล็กน้อย

ผลผลิต ชุมชนบ้านท่าเรือ มีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่วลิสง และพริก ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก โดยผลผลิตที่เป็นข้าวจะเก็บไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน สำหรับถั่วลิสงและพริกจะเป็นผลผลิตที่นำออกขายเป็นรายได้ให้กับชุมชนบ้างเล็กน้อย และเนื่องจากพื้นที่ทำกินของชุมชนบ้านท่าเรือ มีพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้มีผลผลิตทางการเกษตรออกมาไม่มากนัก

การตลาด การขายผลผลิตของชุมชนบ้านท่าเรือ ส่วนใหญ่จะมีการเข้าไปรับซื้อภายในชุมชน ซึ่งในบางครั้งก็ได้ราคาที่ไม่ค่อยเป็นธรรมนัก

๔.๑.๑๕) สภาพปัญหาของชุมชน

๑. ปัญหาเด็กเยาวชน รวมทั้งผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังไม่รับการลงสถานะบุคคล ไม่มีสัญชาติ
๒. ปัญหาพื้นที่ทำกินมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพทำการเกษตร
๓. ปัญหาในเรื่องของการเดินทางติดต่อกับสังคมภายนอก หรือแม้แต่การเดินทางไปใช้บริการที่โรงพยาบาล ยามเจ็บป่วย ก็มักจะถูกตรวจบัตรประจำตัวประชาชน และถูกจับ แจ้งข้อหาเป็นบุคคลต่างด้าว ไม่ได้รับความสะดวกในการเดินทาง
๔. ปัญหาเด็กและเยาวชนไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา และโอกาสอื่นๆเท่าที่ควรจะได้รับเช่นเดียวกับกลุ่มเด็กและเยาวชนอื่นๆ

๔.๒. ชุมชนบ้านแม่เงา

๔.๒.๑) ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนซึ่งเป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านแม่สวดใหม่ หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน เริ่มมีการก่อตั้งเป็นหมู่บ้านมาก่อนในครั้งแรกตั้งแต่เมื่อใดนั้นไม่ปรากฏ แต่จากการสอบถาม ลุงยนต์ ชาวบ้านแม่เงา อายุ ๗๒ ปี ซึ่งเป็นผู้ที่เริ่มเข้ามาอยู่ที่บ้านแม่เงาเป็นคนแรก ในช่วงประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๔ ลุงยนต์ ได้เล่าให้ฟังว่า ก่อนที่จะมาอยู่ที่บ้านแม่เงานั้น แต่เดิมนั้นเคยเป็นชุมชนที่มีผู้คนอาศัยอยู่กันมาก่อน แต่ได้มีการอพยพแยกย้ายกันไปอยู่ที่อื่นจนหมดหมู่บ้าน

จนกระทั่ง เมื่อประมาณปี พ.ศ.๒๕๑๔ ลุงยนต์ ชาวบ้านแม่เงา และครอบครัวก็ได้ย้ายเข้ามาอาศัยตั้งถิ่นฐาน สร้างบ้านเรือนอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเงา ซึ่งในช่วงเวลาต่อมา ก็เริ่มมีคนอื่นๆตามมาอยู่รวมกันจนเป็นชุมชนขึ้นอีกครั้งจนถึงปัจจุบัน

๔.๒.๒) ที่ตั้ง อาณาเขต

ชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่มีพื้นที่ครอบคลุมในเขต ๒ จังหวัด คือ ชุมชนบ้านแม่เงา ที่อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ตั้งอยู่หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย และชุมชนบ้านแม่เงา ที่อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดตาก ตั้งอยู่หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ระหลวง อำเภอท่าสองยาง โดยชุมชนบ้านแม่เงาที่อยู่ในเขตพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอนมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้ คือ

ทิศเหนือ ติดต่อกับเขตอุทยานแห่งชาติแม่เงา ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศใต้ ติดต่อกับ แม่น้ำแม่ยวม ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับแม่น้ำเงา และเขตพื้นที่หมู่บ้านแม่ระหลวง หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ระหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก

ทิศตะวันตก ติดต่อกับเขตพื้นที่ป่าสงวนและบ้านแมริต หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔.๒.๓) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านแม่เงา มีลักษณะโดยทั่วไปเป็นพื้นที่ราบเล็กๆกลางหุบเขา ตั้งอยู่บริเวณริมฝั่งแม่น้ำเงาและแม่น้ำยวม ที่ไหลมาบรรจบกัน ซึ่งเรียกว่า สบเงา แวดล้อมด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน

๔.๒.๔) ประชากร

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแม่เงา เป็นกลุ่มคนที่มีทั้งชนพื้นเมืองภาคเหนือ ปกาเกอญอ ที่มีการอพยพโยกย้ายมาจากหลายๆพื้นที่ ทั้งในเขตพื้นที่ใกล้เคียง และปกาเกอญอที่อพยพมาจากเขตชายแดนประเทศพม่า ซึ่งเข้ามาพักอาศัยอยู่ชั่วคราวเป็นระยะๆตลอดมา

ชุมชนบ้านแม่เงา มีจำนวนครอบครัวที่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างถาวรรวม ๒๐ ครอบครัว โดยมีประชากรทั้งสิ้น จำนวน ๖๗ คน ชาย ๒๘ คน / หญิง ๓๙ คน

๔.๒.๕) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านแม่เงา อาศัยปลูกสร้างบ้านเรือนรวมกันเป็นชุมชนเล็กๆ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเงา มีการปลูกสร้างบ้านเรือนแบบง่ายๆ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ภายในชุมชนท้องถิ่น ประเภท ไม้ไผ่ ใบตองตึง และมีบางส่วนที่ใช้ไม้สักปลูกสร้างแบบถาวร

๔.๒.๖) เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับสังคมภายนอก

ชุมชนบ้านแม่เงา มีเส้นทางที่สามารถใช้คมนาคมติดต่อกับสังคม ชุมชนอื่นๆ ได้โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข ๑๐๕ สายแม่สะเรียง - แม่สอ ระยะทางจากอำเภอสบเมย ถึงชุมชนบ้านแม่เงา รวมระยะทาง ๑๖ กิโลเมตร

๔.๒.๗) ด้านการศึกษา

ชุมชนบ้านแม่เงา มีโรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จำนวน ๑ แห่ง โดยมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

สำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชน ที่ศึกษาในระดับมัธยมศึกษา บางส่วนไปเรียนที่โรงเรียนขยายโอกาสบ้านแม่ะหลวง หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่ะหลวง อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก และบางส่วนได้ไปเข้าเรียนที่โรงเรียนสบเมยวิทยาคม หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน

๔.๒.๘) ด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านแม่เงา ไม่มีสถานบริการทางด้านสาธารณสุข หากมีผู้เจ็บป่วยจะต้องไปใช้บริการที่โรงพยาบาลชุมชนอำเภอสบเมย

ซึ่งโดยทั่วไปอาการเจ็บป่วยที่มักพบในชุมชนบ้านแม่เงา ได้แก่ โรคมาลาเรีย และโรคไทฟอยด์

๔.๒.๙) ด้านวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางด้านชาติพันธุ์ มีผู้คนจากหลากหลายภูมิลำเนาเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน ทั้งที่อาศัยอยู่ชั่วคราวในช่วงระยะเวลาสั้นๆ และที่อาศัยตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่อย่างถาวร ดังนั้นในเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อต่างๆ ของชุมชนบ้านแม่เงา จึงค่อนข้างมีความหลากหลาย โดยมีการผสมผสานระหว่าง วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อของชนพื้นเมืองภาคเหนือ กับชนเผ่าปกากะญอ

และพม่าร่วมกันอยู่ด้วย แต่โดยส่วนใหญ่แล้ว ก็ค่อนข้างจะมีลักษณะเป็นแบบของชนพื้นเมืองภาคเหนือ อาทิ

ประเพณี ได้แก่ ประเพณีปีใหม่เมืองหรือประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา และประเพณีอื่นๆเช่นเดียวกับประเพณีพื้นเมืองทั่วไป

วัฒนธรรม ได้แก่ วัฒนธรรมเกี่ยวกับการประกอบอาหาร ซึ่งจะมีลักษณะที่คล้ายคลึงกับวัฒนธรรมการประกอบอาหารของพม่า

วิถีชีวิต ชุมชนบ้านแม่เงา มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีความคล้ายคลึงกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชนพื้นเมืองภาคเหนือและชนเผ่าปกาเกอะญอ ผสมผสานกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบพม่า

ความเชื่อ ชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่มีความเชื่อต่างๆเช่นเดียวกับกลุ่มชนพื้นเมืองภาคเหนือและชนเผ่าปกาเกอะญอทั่วไป เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพทำไร่ ซึ่งต้องมีการเลี้ยงผีก่อนที่จะมีการทำไร่ในแต่ละปี การมัดมือ เลี้ยงผี เมื่อมีอาการเจ็บป่วย

ชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่มีการนับถือศาสนาพุทธ เป็นศาสนาหลัก และมีวัดพระธาตุศรีสบบาง เป็นวัดประจำชุมชน แต่ก็มีบางครอบครัวที่มีการนับถือศาสนาคริสต์รวมอยู่ด้วย

๔.๒.๑๐) ด้านการปกครอง

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่เงา ในส่วนที่อยู่เขตพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นชุมชนที่เป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านหลัก คือ หมู่บ้านแม่สวดใหม่ หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน และชุมชนบ้านแม่เงาในส่วนที่อยู่เขตพื้นที่ของจังหวัดตาก ซึ่งเป็นชุมชนที่เป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านหลัก คือ หมู่บ้านแม่วะหลวง หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่วะหลวง อำเภอสองยาง จังหวัดตาก ซึ่งจะอยู่ในการปกครองดูแลของหมู่บ้านหลักทั้ง ๒ หมู่พร้อมๆกัน

๔.๒.๑๑) ด้านความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่เงาเป็นชุมชนที่มีการโยกย้ายมาจากหลายๆพื้นที่ ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน จึงไม่ค่อยมีลักษณะของระบบเครือญาติมากนัก แต่โดยวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมชนบท ก็ยังมีการพึ่งพาอาศัย มีการช่วยเหลือ เอื้ออาทรกันอยู่บ้างพอสมควร

๔.๒.๑๒) ระเบียบปฏิบัติ

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่เงา เป็นชุมชนที่มีลักษณะเป็นชุมชนเปิด มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆได้สะดวก และอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของหมู่บ้านหลัก ระเบียบปฏิบัติ และข้อตกลงต่างๆของชุมชน จึงมีการถือปฏิบัติตามระเบียบปฏิบัติที่เป็นแบบกลางๆทั่วไป

๔.๒.๑๓) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ที่ดิน ชุมชนบ้านแม่เงา มีการแบ่งที่ดินออกเป็น ๓ ส่วน คือ

๑. พื้นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นบริเวณสำหรับปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่ติดกับริมฝั่งแม่น้ำ

๒. พื้นที่ทำกิน อยู่บริเวณรอบๆชุมชน ซึ่งแต่ละครอบครัวจะมีอยู่ไม่มากนัก โดยมีการใช้พื้นที่เพื่อการทำไร่หมุนเวียน สำหรับปลูกข้าว ถั่วลิสง และพริก

๓. พื้นที่ป่าชุมชน อยู่บริเวณรอบๆชุมชน เป็นพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติ ประเภทพืชผักต่างๆ รวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ที่มีความจำเป็นในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และทำเครื่องใช้ที่จำเป็นภายในครัวเรือนอีกด้วย

แหล่งน้ำ ชุมชนบ้านแม่เงา มีแหล่งน้ำที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้ ๒ แหล่ง คือ

๑. แหล่งน้ำจากแม่น้ำเงา เป็นแหล่งน้ำที่สามารถใช้อาบ และซักล้างได้

๒. แหล่งน้ำจากลำธารที่อยู่ด้านเหนือชุมชน เป็นแหล่งน้ำสะอาด ที่สามารถนำมาบริโภคในครัวเรือนได้ตลอดปี

ป่าไม้ ถือเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญยิ่งของชุมชน เพราะนอกจากจะเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่สำคัญแล้ว ในบริเวณป่าก็ยังเป็นแหล่งอาหารธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ รวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอยที่จำเป็นสำหรับชุมชนอีกด้วย

ป่าไม้ในบริเวณชุมชนบ้านแม่เงา มีลักษณะเป็นป่าเบญจพรรณ พันธุ์ไม้ที่ขึ้นในป่าบริเวณนี้ ได้แก่ ไม้สัก ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้ไผ่ ฯลฯ

๔.๒.๑๔) ด้านการประกอบอาชีพ / เศรษฐกิจชุมชน

อาชีพ ชุมชนบ้านแม่เงา มีการประกอบอาชีพทำไร่และรับจ้างทั่วไป โดยการประกอบอาชีพรับจ้างนั้น มีทั้งการรับจ้างอยู่ภายในบริเวณพื้นที่ใกล้เคียง และมีการอพยพแรงงานไปรับจ้างในต่างจังหวัดด้วย เช่น เชียงใหม่ และกรุงเทพฯ

ผลผลิต ชุมชนบ้านแม่เงา มีผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ถั่วลิสง และพริก ซึ่งมีจำนวนไม่มากนัก โดยผลผลิตที่เป็นข้าวจะเก็บไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน สำหรับถั่วลิสงและพริกจะเป็นผลผลิตที่นำออกขายเป็นรายได้ให้กับชุมชนบ้างเล็กน้อย และเนื่องจากพื้นที่ทำกินของชุมชนบ้านแม่เงา มีพื้นที่ที่ค่อนข้างจำกัด จึงทำให้มีผลผลิตทางการเกษตรออกมาไม่มากนัก

การตลาด การขายผลผลิตของชุมชนบ้านแม่เงา ส่วนใหญ่จะมีการเข้าไปรับซื้อภายในชุมชน ซึ่งในบางครั้งก็ได้ราคาที่ไม่ค่อยเป็นธรรมนัก

๔.๒.๑๕) สภาพปัญหาของชุมชน

๑. ปัญหาเด็กเยาวชน รวมทั้งผู้ปกครองส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับการลงสถานะบุคคล ไม่มีสัญชาติ

๒. ปัญหาพื้นที่ทำกินมีจำนวนจำกัด ไม่เพียงพอในการประกอบอาชีพทำการเกษตร

๓. ปัญหาในเรื่องของการเดินทางติดต่อกับสังคมภายนอก หรือแม้แต่การเดินทางไปใช้บริการที่โรงพยาบาล ยามเจ็บป่วย ก็มักจะถูกตรวจบัตรประจำตัวประชาชน และถูกจับ แฉ่งข้อหาเป็นบุคคลต่างด้าว ไม่ได้รับความสะดวกในการเดินทาง

๔. ปัญหากลุ่มชนอพยพที่เข้ามาอยู่อย่างไม่ถูกต้อง ทำให้เกิดผลกระทบในด้านต่างๆตามมา เช่น ยาเสพติด เอ็ดส์ การมั่วเพศสัมพันธ์ วัฒนธรรมล่มสลาย เป็นต้น

๕. ปัญหาการอพยพแรงงาน การละทิ้งชุมชน

๔.๓. ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง

๔.๓.๑) ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนซึ่งเป็นบ้านบริวารของหมู่บ้านสบแม่หลุย หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน มีการก่อตั้งเป็นชุมชนมาไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี โดยในครั้งแรกมีการอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่เพียงชุมชนเดียว แต่ต่อมาประมาณปี พ.ศ.๒๕๒๕ สมาชิกภายในชุมชนเริ่มเพิ่มจำนวนมากขึ้น พื้นที่ทำกินไม่เพียงพอ จึงได้มีการแยกออกไปตั้งชุมชนใหม่ขึ้นอีก ๒ ชุมชน คือ ชุมชนบ้านแม่หลุยน้อย ทางด้านทิศตะวันออก และชุมชนบ้านสบแม่หลุย ทางด้านทิศตะวันตก โดยมีผู้นำที่ทำหน้าที่ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ชื่อ นายเบอะทุ อยู่ที่บ้านแม่หลุยน้อย และมีผู้นำทางการ ชื่อ นายอลงกรณ์ หยกภาวนิชกิจ เป็นผู้ใหญ่บ้าน อยู่ที่บ้านสบแม่หลุย

และเมื่อต้นปี พ.ศ.๒๕๔๔ ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวงก็ได้มีการแยกออกเป็น ๒ ชุมชน อีกครั้ง ซึ่งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน ระยะทางประมาณ ๑ กิโลเมตร

๔.๓.๓) ที่ตั้ง อาณาเขต

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง ตั้งอยู่หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ชุมชนบ้านแม่ปาง หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

ทิศใต้ ติดต่อกับ เขตพื้นที่ป่าสงวน

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ชุมชนบ้านแม่หลุยน้อย หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ชุมชนบ้านสบแม่หลุย หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย

๔.๓.๓) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีลักษณะโดยทั่วไปเป็นพื้นที่สูง อาศัยปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่บนภูเขาสูงชัน อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด

๔.๓.๔) ประชากร

ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชนเผ่าปกากะญอเชื้อสายสกอ มีจำนวน ๑๘ครอบครัว ประชากรทั้งสิ้น ๙๘ คน ชาย ๔๗ คน หญิง ๕๑ คน

๔.๓.๕) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีการปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่รวมกันเป็นชุมชนเล็กๆ บริเวณไหล่เขา แวดล้อมด้วยภูเขาสูงสลับซับซ้อน การปลูกสร้างบ้านเรือนแบบง่ายๆ โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ใบตองตึง และหญ้าคา

๔.๓.๕) เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับสังคมภายนอก

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีเส้นทางที่สามารถใช้คมนาคมติดต่อกับสังคม ชุมชนอื่นๆ ได้โดย

๑.ฤดูแล้ง โดยสามารถใช้เส้นทางรถยนต์จากหน้าทำการอำเภอสบเมย ถึงชุมชนบ้านสบแม่หลุย หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย ระยะทางประมาณ ๓๓ กิโลเมตร และต้องเดินเท้าจากบ้านสบแม่หลุย ขึ้นไปยังชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง ใช้เวลาประมาณ ๒ - ๓ ชั่วโมง

๒.ฤดูฝน โดยสามารถใช้เส้นทางรถยนต์จากหน้าทำการอำเภอสบเมย ถึงชุมชนบ้านแม่เงา หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย ระยะทาง ๑๖ กิโลเมตร และต้องนั่งเรือจากบ้านแม่เงาไปยังบ้านสบแม่หลุย หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่สวด อำเภอสบเมย ใช้เวลาประมาณ ๑ ชั่วโมง เดินเท้าจากบ้านสบแม่หลุย ขึ้นไปยังบ้านแม่หลุยหลวง

๔.๓.๖) ด้านการศึกษา

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนที่ไม่มีโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา และไม่มีหน่วยงานใด เข้าไปดำเนินการจัดกิจกรรมการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่เดิม (ในช่วงปี พ.ศ.๒๕๔๓) ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสบเมย ได้เคยเข้าไปจัดตั้ง ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “ แม่ฟ้าหลวง ” เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้กับกลุ่มเด็กและเยาวชน แต่ต่อมา ศูนย์การเรียนชุมชนชาวไทยภูเขา “ แม่ฟ้าหลวง ” ได้ย้ายไปตั้งที่ชุมชนบ้านแม่หลุยน้อย เด็กๆ ที่ต้องการเรียนหนังสือจึงต้องลงไปพักกิน นอน และเรียนที่โรงเรียนบ้านสบแม่หลุย

๔.๓.๗) ด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง ไม่มีสถานบริการทางด้านสาธารณสุข หากมีการเจ็บป่วยจะต้องไปใช้บริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภอสบเมย ซึ่งมีระยะทางที่ค่อนข้างไกลมาก การเดินทางลำบาก ดังนั้นเมื่อมีอาการเจ็บป่วยที่ไม่หนักหนาเกินไป ชาวบ้านจึงมักใช้วิธีมัดมือ เลี้ยงผี เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจให้กับผู้เจ็บป่วย

อาการเจ็บป่วยที่มักพบบ่อยในชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง ได้แก่ โรคมาลาเรีย และโรคไทฟอยด์

๔.๓.๘) วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา

เนื่องจากชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนที่เป็นชนเผ่าปกากะญอ เชื้อสายสกอ ทั้งชุมชนมิได้มีกลุ่มชนอื่นอาศัยรวมอยู่ด้วย จึงทำให้ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวงมีวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ ที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเองอย่างชัดเจน และมีการยึดถือปฏิบัติกันอย่างเคร่งครัด อาทิ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ ที่เกี่ยวข้องกับ

การเกิด ซึ่งมีการทำคลอดกันเอง อาจจะมีสามีหรือผู้ทำคลอดที่มีความชำนาญของชุมชน เมื่อมีเด็กที่เกิดใหม่จะมีการตัดสายสะดือเอาไปไว้ที่ต้นไม้ ในบริเวณป่าที่ชุมชนกำหนดไว้

การตาย จะมีการตั้งศพทำพิธีกรรมตามความเชื่อ โดยมีการตกแต่งศพผู้ตายด้วยเสื้อผ้า และของใช้อย่างสวยงาม ซึ่งในช่วงของการตั้งศพประกอบพิธีกรรม ก็จะมีการร้องเพลงตอบโต้กันระหว่างฝ่ายชายและหญิง โดยจะมีเนื้อหาเรื่องราวส่วนใหญ่ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้คนภายในชุมชนของตนเอง

การแต่งงาน จะมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชนเผ่า มีการฉลองรื่นเริงเหมือนกับงานมงคลทั่วไป โดยก่อนการแต่งงานของหนุ่มสาวปกากะญอ ฝ่ายสาวจะต้องเตรียมทอเสื้อผ้าและย่ามใหม่ไว้ให้ฝ่ายชาย ซึ่งฝ่ายชายก็ต้องเตรียมจักสานตะกร้าหรือของใช้ที่จำเป็นให้กับฝ่ายหญิง และทั้งสองฝ่ายจะต้องมีการเตรียมเลี้ยงหมูไว้เพื่อประกอบพิธีด้วย

การแต่งกาย ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนปกากะญอที่ยังมีการแต่งกายโดยชุดประจำเผ่าที่สวยงามของตนเอง โดยฝ่ายชายจะสวมกางเกงที่มีลักษณะคล้ายกางเกงสะดอของชนพื้นเมืองภาคเหนือ และสวมเสื้อทอสีแดง ซึ่งมีลักษณะเป็นผ้าทอ ๒ ชั้น เย็บติดกัน มีแขนและคอในตัว สำหรับผู้หญิง หากเป็นหญิงสาวที่ยังมิได้แต่งงาน จะสวมเสื้อทอสีขาวยาวคลุมถึงเท้า มีการประดับขลุ่ยลวดลายสวยงาม หากเป็นหญิงที่แต่งงานแล้ว จะสวมเสื้อทอยาวถึงเอว มีหลายหลากสี และสวมผ้าขึ้นที่ทอเองเช่นกัน

นอกจากนี้ก็ยังมี วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และความเชื่อ ที่มีความผูกพันเกี่ยวข้องกับ การดำรงชีวิตของผู้คนปกากะญอในชุมชนแม่หลุยหลวงอีกมากมาย เช่น ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ การดูแลสุขภาพอาการเจ็บป่วย การจัดการทรัพยากร ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเลี้ยงดูบุตร เป็นต้น

๔.๓.๑๑) ด้านความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน

ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนที่มีการก่อตั้งมาเป็นระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานอยู่พอสมควร ประกอบกับการมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย สมถะ และอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกล ยากที่บุคคลภายนอกจะเข้าถึงได้ สมาชิกในชุมชนจึงมีความสัมพันธ์ที่มีความใกล้ชิด ผูกพันกันในลักษณะเครือญาติสนิทสนมกันเหมือนคนในครอบครัวเดียวกัน

๔.๓.๑๒) ระเบียบปฏิบัติ ข้อตกลงของชุมชน

ระเบียบปฏิบัติ หรือข้อตกลงของชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง โดยส่วนใหญ่แล้วจะถือปฏิบัติตามกฎระเบียบทั่วไป และจะมีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและความเชื่อของชนเผ่า เช่นเดียวกับชนเผ่าปกาเกอะญอในชุมชนอื่นๆ ซึ่งหากมีการประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง ไม่เหมาะสม จะถือว่าเป็นการผิดผี ต้องมีการลงโทษตามประเพณีที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมา

๔.๓.๑๓) ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ที่ดิน ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีการแบ่งที่ดินออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑. พื้นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นบริเวณที่ปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตั้งอยู่บริเวณที่ราบเล็กๆบนไหล่เขา ซึ่งเนื้อที่ประมาณ ๒๐ ไร่

๒. พื้นที่ทำกิน อยู่ในบริเวณรอบๆชุมชน ซึ่งแต่ละครอบครัวมีพื้นที่ทำกินที่เพียงพอ ต่อการทำไร่หมุนเวียน เพื่อปลูกข้าวไร่ไว้บริโภคในครัวเรือน โดยในแต่ละครอบครัวจะมีพื้นที่สำหรับทำไร่หมุนเวียนประมาณ ๔ - ๗ แปลงๆละประมาณ ๑๐ - ๑๕ ไร่

๓. พื้นที่ป่าชุมชน อยู่ในบริเวณรอบๆชุมชน เป็นพื้นที่ป่าที่เป็นแหล่งอาหารธรรมชาติ ประเภทพืชผักต่างๆ รวมถึงเป็นแหล่งไม้ใช้สอย ที่มีความจำเป็นในการปลูกสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย และทำเครื่องใช้ที่จำเป็น ของชุมชนอีกด้วย

๔. พื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นพื้นที่ป่าที่ชุมชนร่วมกันดูแลอนุรักษ์ไว้เป็นป่าต้นน้ำ และช่วยรักษาความอุดมสมบูรณ์ ความสมดุลทางธรรมชาติ โดยจะไม่มีผู้ใดเข้าไปบุกรุกแผ้วถางทำไร่ หรือตัดไม้มาใช้ประโยชน์ใดๆ

แหล่งน้ำ เนื่องจากชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง เป็นชุมชนที่อยู่ท่ามกลางพื้นที่ป่า ที่ยังคงสภาพที่อุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีแหล่งน้ำที่อุดมสมบูรณ์ มีลำธารที่ไหลจากภูเขาสูงลงสู่ชุมชน สามารถใช้อุปโภคบริโภคได้ตลอดทั้งปี

ป่าไม้ ถือเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน ซึ่งป่าไม้ในบริเวณชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีลักษณะเป็นทั้งป่าผลัดใบและป่าไม่ผลัดใบ พันธุ์ไม้ที่ขึ้นในป่าบริเวณนี้ ได้แก่ ไม้สัก ไม้ไผ่ ไม้แดง ไม้เต็ง ฯลฯ

๔.๓.๑๔) ด้านการประกอบอาชีพ / เศรษฐกิจชุมชน

อาชีพ ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีการประกอบอาชีพทำไร่ปลูกข้าวเป็นอาชีพหลัก และมีการเลี้ยงสัตว์ประเภท หมู ไก่ และแพะ บ้างเป็นบางส่วน

ผลผลิต ชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง มีผลผลิตที่สำคัญ คือ ข้าว

การตลาด เนื่องจากชุมชนบ้านแม่หลุยหลวง ยังเป็นชุมชนที่มีการผลิตเพื่อการบริโภคเป็นหลัก ในเรื่องของตลาดจึงยังไม่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตของชุมชนเท่าใดนัก หากจะมีการซื้อขายผลผลิตกันบ้าง ก็จะนำลงมาขายที่บ้านสบแม่หลุย

๔.๓.๑๕) สภาพปัญหาของชุมชน

๑. ปัญหาเด็กและเยาวชนบางส่วน ยังไม่ได้รับโอกาสทางการศึกษา และโอกาสในการเรียนรู้เรื่องราวที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองเท่าที่ควร

๒. ปัญหาการขาดเส้นทางคมนาคม ติดต่อกับสังคมภายนอก ในกรณีที่เกิดอาการเจ็บป่วย หรือมีเหตุจำเป็นอื่นๆ

๓. ปัญหาขาดการรับรู้ข้อมูล ข่าวสาร ที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับวิถีการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน

๔.๔. ชุมชนบ้านอุมดา

๔.๔.๑) ประวัติศาสตร์ชุมชน

ชุมชนบ้านอุมดา มีการก่อตั้งเป็นชุมชนมาไม่น้อยกว่า ๑๐๐ ปี โดยมีการแยกออกมาจากชุมชนบ้านแม่อกใต้ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย ซึ่งเป็นชุมชนดั้งเดิมที่สุดในบริเวณนี้ และจากการบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน ก็ได้ทราบว่า คำว่าอุมดา เป็นคำที่มาจากภาษาลัวว่า โอะแด และเพี้ยนมาเป็นคำว่า อุมดา เพราะแต่เดิมพื้นที่บริเวณที่ตั้งชุมชนอุมดาในปัจจุบัน เคยเป็นที่ตั้งชุมชนของชนเผ่าลัวะมาก่อน

๔.๔.๒) ที่ตั้ง อาณาเขต

ชุมชนบ้านอุมดา แบ่งออกเป็นอุมดาเหนือและใต้ (อุมดาที่กล่าวถึงในที่นี้ หมายถึงอุมดาเหนือ) ตั้งอยู่หมู่ที่ ๘ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย โดยมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ บ้านแม่อกเหนือ หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย และติดต่อกับบริเวณที่เรียกว่า ผู่คุ หรือดอยปุย ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์และเป็นพื้นที่ที่ชุมชนปกาเกะญอในบริเวณใกล้เคียงให้ความเคารพ โดยเชื่อว่าเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ทิศใต้ ติดต่อกับ บ้านแม่อกลาน หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย

ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านแม่อกใต้ หมู่ที่ ๔ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ พื้นที่ป่าชุมชนของบ้านแม่เกาะ หมู่ที่ ๓ ตำบลแม่คะตวน อำเภอสบเมย

๔.๔.๓) ลักษณะทางภูมิศาสตร์

ชุมชนบ้านอุมดา มีลักษณะโดยทั่วไปเป็นพื้นที่สูง อยู่กลางหุบเขาสูงชันสลับซับซ้อน ยังคงสภาพที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ไม้นานาชนิด โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นอนุรักษหรือป่าต้นน้ำของชุมชน บริเวณที่เรียกว่า ดอยปู่ย ซึ่งอยู่ทางด้านทิศเหนือของชุมชน

๔.๔.๔) ประชากร

ชุมชนบ้านอุมดาเป็นชุมชนที่เป็นชนเผ่าปกากะญอ เชื้อสายโปรว หรือที่เรียกตัวเองว่า โพล่ง ซึ่งมีความหมายว่า มนุษย์ ชุมชนบ้านอุมดามีจำนวนครอบครัวรวม ๗๑ ครอบครัว ประชากรทั้งสิ้น ๓๓๙ คน ชาย ๑๗๔ คน หญิง ๑๖๕ คน

๔.๔.๕) ลักษณะการตั้งบ้านเรือน

ลักษณะการตั้งบ้านเรือนของชุมชนบ้านอุมดา มีการปลูกสร้างบ้านเรือนอาศัยอยู่รวมกันเป็นชุมชนใหญ่บริเวณที่ลาดเชิงเขา เวดล้อมด้วยภูเขาสูงใหญ่สลับซับซ้อน ปลูกสร้างบ้านเรือนแบบง่ายๆ โดยมีการใช้ทั้งวัสดุที่มีอยู่ภายในท้องถิ่น ประเภท ไม้ไผ่ ใบตองตึง หญ้าคา และไม้สัก และเริ่มมีการใช้วัสดุจากภายนอกชุมชน เช่น ลังกะสี และกระเบื้อง การปลูกสร้างบ้านเรือนของชุมชนบ้านอุมดาเริ่มมีลักษณะที่ค่อนข้างเป็นแบบถาวรมากขึ้น

๔.๔.๖) เส้นทางคมนาคม การติดต่อกับสังคมภายนอก

ชุมชนบ้านอุมดา มีเส้นทางสำหรับคมนาคมติดต่อกับสังคม ชุมชนภายนอก โดยใช้เส้นทางรถยนต์ ซึ่งเป็นถนนดินลูกรังบดอัดแน่น ที่เพิ่งจะทำการสร้างแล้วเสร็จเมื่อเดือนมกราคม ปี พ.ศ.๒๕๕๕ ที่ผ่านมา (ในช่วงก่อนหน้านี้ เส้นทางจะใช้ได้เฉพาะในช่วงฤดูแล้งเท่านั้น สำหรับฤดูฝน จะต้องใช้รถยนต์ขับเคลื่อน ๔ ล้อ และในช่วงฝนตกชุกๆ รถยนต์จะไม่สามารถขึ้นไปได้) โดยมีระยะทางจากที่ว่าการอำเภอสบเมย ถึงบ้านอุมดา ระยะทางรวม ๑๒ กิโลเมตร

๔.๔.๗) ด้านการศึกษา

ชุมชนบ้านอุมดา เป็นชุมชนที่มีโอกาสทางด้านการศึกษาค่อนข้างดี โดยมีโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ ซึ่งดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ถึงชั้นประถมปีที่ ๖ และในปี พ.ศ.๒๕๕๓ ก็ได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาส โดยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓

๔.๔.๘) ด้านสาธารณสุข

ชุมชนบ้านอุมดา เป็นชุมชนที่ยังไม่มีสถานบริการทางด้านสาธารณสุข แต่จะมีเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ขึ้นไปให้บริการ แนะนำดูแล ตรวจรักษาสุขภาพในเบื้องต้น แต่หากมีอาการเจ็บป่วยที่ไม่สามารถดูแลรักษาได้ผู้ป่วยจะต้องเดินทางไปใช้บริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภอสบเมย

๔.๔.๙) วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต ความเชื่อ ศาสนา